Chawpinchanapaq

20 unidades guía para la enseñanza del quechua como segunda lengua

Pedro Ovio Plaza-Martínez, Libertad Pinto, Ida García

2015

Universidad Mayor de San Simón
FHCE, Postgrado
PROEIB Andes

Pedro Plaza Martínez
Ida García
Libertad Pinto

CHAWPINCHANAPAQ

20 Unidades de Quechua para aprender el quechua en la acción

Se presentan 20 unidades temáticas, en cada una de ellas se sugieren vocabularios clave, juegos y competencias, actividades para hacer, canciones, lecturas. Estas unidades están en validación en las Unidades Educativas Gutiérrez Mariscal, Jesús Lara, Elizardo Pérez.

Cochabamba, 2014

Preguntas y sugerencias a pplaza@proeibandes.org

JUK PHATMI

Unidad Uno

YACHAYTA QALLARINAPAQ

Para empezar las clases

3. Rimaykuna

Wawakuna yaykumuychik.

Wawakuna lluqsiychik.

Sipaskuna waynakuna ima chukukuychik.

Carola sayarikuy.

Sumaq p'unchaw.

Sumaq ch'isi.

Sutiyqa ……..

Waliq.

Matilde yaykumuy.

Ramiro lluqsiy.

Waliq chukukuy.

Wawakuna chukukuychik.

Sumaq sukhayay.

¿Imaynalla kachkanki?

¿Ima sutiyki?

Mana walliqchu

2. Ruwana

Sutiyta qillqani

YACHACHIQ: Sumaq p'unchaw yachaqaqkuna.

YACHAQAQ: Sumaq p'unchaw.

YACHACHIQ: Juk raphichata jap'iychik (tukuy yachaqaqkunaman jaywan)

Sutiykichikta qillqaychik.

Ñuqajina (Juanta qillqan)

Kunanqa qamkuna.

Qam, ¿Ima sutiyki?

YACHAQAQ: Gabriel

YACHACHIQ: Ancha waliq (Gabrielta qillqaspa yachaqaqman t'ipan)

Sutiykichikta qillqayta tukuchaychik.

3. Pukllana

¡Mama qucha ukhupi, mama qucha jawapi!

YACHACHIQ: Tukuy chawpiman jamuychik.

Juk siq'ita ruwasaq.

Siq'i wasapi sinrupi churakuychik.

¡MAMA QUCHA UKHUPI! ñiptiyqa tukuy siq'i ñawpaqiman phinkinkichik.

¡MAMA QUCHA JAWAPI! ñiptiyqa tukuy siq'i wasaman phinkinkichik.

¿Wakichisqañachu kankichik?, pantaqqa pukllaymanta lluqsipun.

Juk, iskay, kimsa:

MAMA QUCHA UKHUPI

MAMA QUCHA JAWAPI

MAMA QUCHA UKHUPI

MAMA QUCHA JAWAPI

MAMA QUCHA JAWAPI

MAMA QUCHA JAWAPI

KAMACHIYKUNA

PANTANKI – CHUKUKAMUY

ATIPAYKI - KALLAY

4. Takiykuna

¡Sumaq p'unchaw, killachaw mama!

(Traducción de una canción infantil francesa)

¡Sumaq p'unchaw, killachaw mama!

¿Imaynataq kachkan mama Atichaw?

¡Ancha waliq, Quyllurchaw!

Mama Illapachawman ñiy

Ch'askachawta jamuchun

K'uychichawpi tusuq

Intichawpa wasinpi.

5. Lectura

Inti: Sumaq p'unchaw sipas Killa **Killa:** Sumaq ch'isi tata Inti **Inti:** ¿Imatataq ñinki? **Killa:** ¿Imamanta? **Inti:** Ñuqa lluqsiptiy qam yaykunki. **Killa:** Ñuqa lluqsiptiytaq qam pakakunki **Inti:** waliqpis mana waliqpis ni jayk'aq khusta kayta atisunmanchu **Killa:** Arí, qam p'unchaw k'anchanki ñuqataq ch'isin k'anchani.

6. Imatapis ruwanapaq

Intíta, killata ch'askata íma síq'ínachik

IMAWAN RUWANA (MATERIAL):

Juk yuraq raphi

Qillqana

Llimp'ikuna

IMAYNATA RUWANA

a) Yuraq raphi pata kantupi sutiykichikta qillqaychik, ¿imata sutichasun? "Inti, Killa Ch'askakuna ima"

b) Chantaqa intita munasqaykichikman jina siq'iychik, icha ñawiyuqta, makiyuqta, pilluyuqta ima (corona)

c) Intita siq'iyta tukuptiykichikqa killatañataq masikunatawan ruwasunchik …ch'askakunata.

d) Tukuchanapaqtaq tukuyninta llimp'isunchik.

e) Tukuchasqaña, sumaq ruwasqaykichik.

Yachaqaqkunap tapuynin

- Yachachiq, ¿juktawan ñiwaqchu?

- ¿Imata ñin?

- ¿Imaynata ruwasaq?

7. YUYAYK'ANCHA

Inti (Sol) Inti (Luna) Ch'askakuna (Estrellas) Sumaq p'unchaw (Buenos días) Sumaq ch'isi (Buenas noches) Sumaq sukhayay (Buenas tardes)	Sayarikuychik (Párense) Chukukuychik (Siéntense) Yaykumuychik (Entren) Lluqsiychik (Salgan)

ISKAY PHATMI

YACHAQAY WASIMANTA IMAKUNA

3. Rimaykuna

Marcelo apay	Waynakuna apaychik
Tata Israel apamuy	Sipaskuna apamuychik
Jaqaypi kachkan	Kaypi churay
Chaypi saqiy	¿Imataq kay?
¿Imataq chay?	¿Imataq jaqay?

2. Ruwaykuna

APAY – APAMUY

INSTRUCCIONES: el facilitador debe poner dos mesas separadas con su letrero respectivo. Uno que diga "APANAPAQ" y el otro letrero "APAMUNAPAQ", debe estar visible para los estudiantes. Seguidamente debe repasar la siguiente lista de objetos.

IMAKUNA

P'anqa	Qillqana p'anqa
P'anqa jallch'ana	Qillqana k'aspi
Q'ipi	Siq'ina
Jamp'ara	Tiyana
Jutk'u	Punku
Qillqapichana	Rakhu qillqana

YACHACHIQ: Iskay jamp'arapi imakunata churasaq

Juk jamp'arapi imakunata apanapaq

Juknintaq apamunapaq.

Ñuqa qallarisaq, qhawamuychik.

Kay jamp'aramanta juk qillqana k'aspita apasaq

Juknin jamp'aramantataq juk qillqana p'anqata apamusaq

Kunanqa qamkuna, sinruta ruwaychik.

Carlos juk q'ipita apay juk p'anqatataq apamuy

Ancha waliq

Kunanqa Vicente juk siq'inata apay juk qillqana p'anqatataq apamuy

Ancha waliq.

3. PUKLLANA

¡APU MAÑAMUN!

FACILITADOR: Qutuchakusunchik

Tukuy chawpiman

Yupaychasqaykichik jukmanta kimsaman, ¡uyarimuychik!

Qamkuna juk kankichik. .. iskay. … kimsa.

Juk yupaykunayuq juk qutu kanku, tantakuychik.

Iskay yupaykunayuq wak qutu kanku, kimsa yupaykunata wak qutu.

Ñuqa ñisaq ¡**Apu juk qillqanata mañamun¡**

Mañasqayta apamunkichik.

Ima qutuchuch phichqa intikunata tantaq atipanqa.

¿Ñachu?, uyariychik.

¡Apu juk p'anqata mañamun!

¡ Apu juk siq'inata mañamun!

¡ Apu juk tiyanata mañamun!

¡ Apu juk papawkita mañamun!

Qillqana p'anqa	Qillqana	P'anqa	Siq'ina	Tiyana
Papawki	Qillqana	Q'ipi	Qillqa pichana	Rakhu qillqana

WAMP'UY CHIMPACHUN

YACHACHIQ: Iskay yachaqaqkuna lluqsimuychik, Carlos Rosa ima.
Iskaynin makiykichikmanta jap'inakuychik.
Qamkunalla juk imapipis yuyaychik, yachachinakuychik.

CARLOS: P'anqa

ROSA: Qillqana.

YACHACHIQ: Jukkunataq sinruta ruwaychik
Carlos Rosa ima takinku: **Wamp'uchay chimpan tukuchaypi kaq qhipakunqa.**
Sinru chimpaptinqa rikrakuna patapi kanan tiyan.
Takiyta tukuytawantaq jurqhanaykichik tiyan.
Ukhupi qhipakuqtataq tapunaykichik tiyan:
¿qillqanatachu p'anqatachu?

YACHAQAQ: *(Marcos)* Qillqana

YACHACHIQ: Pitaq qillqanata ñin, ¿Carloschu Rosachu?

ROSA: Ñuqa

YACHACHIQ: Marcos, Rosap wasanpi sinrukuy
Rosa Carlos ima watiqmanta wak sutita akllaychik
Ajinata tukuy masikunaykichik chimpananku kama.

ROSA CARLOS IMA: Wamp'uchay chimpan tukuchaypi kaq qhipakunqa.
¿Chukunatachu jamp'aratachu?

ESTUDIANTE: Chukuna

CARLOS: Qhipayman jamuy.

TUKUY TUKUPTINKUTAQ

YACHACHIQ: Kunantaq, juk siq'ita ruwasaq Carlosta Rosata ima t'aqanapaq
Carlospa Rosap qutunku ima aysanakunku.
Mayqin qutuchuch sinruta wasariq pukllayta chinkan.
Wakichisqañachu kankichik, ¡ya!

4. ÑAWIRINA

P'ANQAKUNA

Proverbio hindú

Juk p'anqa kicharisqaqa juk ñuqtu parlaq kan;

Wichq'asqa, juk suyaq masi;

Qunqasqa, pampachaq nuna;

T'unasqa, juk sunqu waqaq.

5. IMATAPIS RUWANAPAQ

Raphimanta p'isqu

IMAWAN RUWANA

- k'utuna

- k'askachinapaq

IMAYNATA RUWANA

a) Qhipan raphipi maraqa ruwanapaq siq'i kachkan, qhawariychik.
b) Kantunta k'utuna tiyan, riqrakunanta allinllawan.
c) Kunantaq iskaynin uyakunata q'impina.
d) Iskaynin uyata tinkuchispa k'askachina.

Yachaqakunap tapuynin

- Yachachiq, ¿kutikipawaqchu?
- ¿Imaynata ñinki?
- ¿Imaynata ruwasaq?

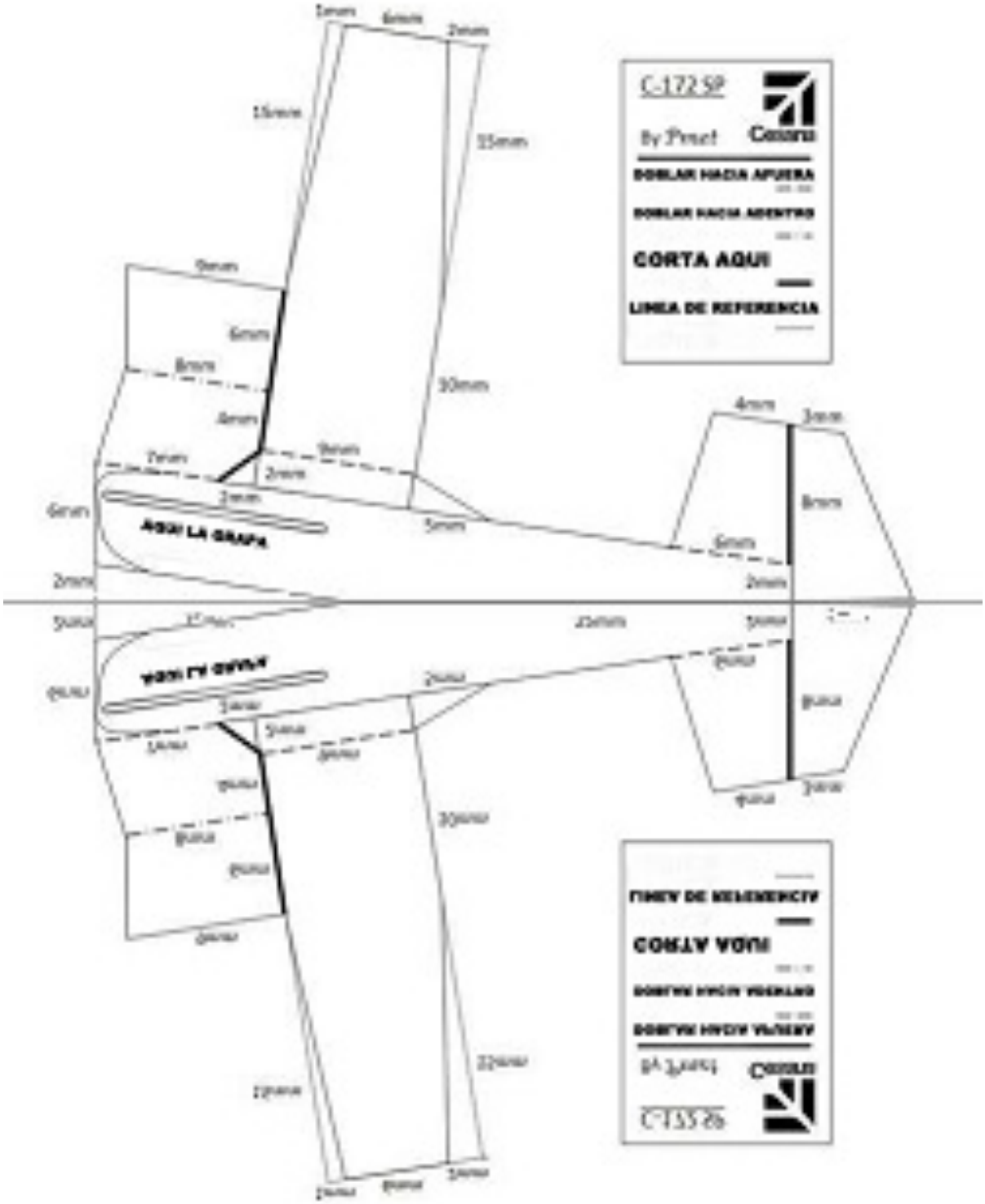
C-172 SP
By Pruet
Cessna
DOBLAR HACIA AFUERA
DOBLAR HACIA ADENTRO
CORTA AQUI
LINEA DE REFERENCIA
AGUJA ATRAS
AGUJA ATRAS
AGUJA ATRAS
AGUJA ATRAS
C-172 SP
By Pruet
Cessna
DOBLAR HACIA AFUERA
DOBLAR HACIA ADENTRO
CORTA AQUI
LINEA DE REFERENCIA

6. YUYAYK'ANCHA

Kay (Esto) Chay (Eso) Jaqay (Aquello) Imataq (¿Qué es?) Wamp'u (Barco) Maraqa (Avión)	Chimpay (Pasar) Apamuy (Traer) Apay (Llevar) Quy (Dar) Q'impiy (Doblar)

KIMSA PHATMI

¿MAYPI?

3. Rimaykuna

Ñawpaqpi kachkan
Chawpinpi kachkan
P'anqa jallch'ana patapi
Chiqanta rinayki tiyan
Lluq'iman
P'acha jallch'ana ukhupi
Patañiqpi
Antiñiqpi
¿Maypi kachkan?
Wasapi kachkan
Jamp'arañiqpi
Chukuna urapi
Pañaman q'impiy
Pataman
Wasi jawapi
Urañiqman
Patañiqman

2. Ruwana

Yachaywasita junt'achay

YACHACHIQ: Tukuy chawpiman

Anti, Kunti, Chincha, Qulla.
Tukuy "antikuna" juk qutu kanku
"Kuntikuna" wak qutu, "Chincha" "Qulla" wak qutu.
Juk jatun raphi sapa qutupaq tiyan.
Juk kachapurita akllaychik, pay siq'ikunata k'asqachinqa.
Achkha siq'ikunawan raphichakunata jap'iychik
Jukta kachapuriykichikman jaywaychik.
Chaypi k'askachinanta ñinaykichik tiyan (pataman, uraman, lluq'iman, pañaman)
Qallariychik, yachaywasi kikin kanan tiyan.
Tukuchaspataq, sapa qutu yachaywasita ruwasqankuta rikuchinku.

K'ASKACHINAPAQ RAPHICHAKUNA

Primer piso	**patio**	**techo**	**Segundo piso**

kiosko	**árbol**	**letrero**	**kancha**
puerta	**baños**	**ventana**	**kancha**

3. PUKLLANA

¡Wuruman chupanta churay!

IMAYNATA RUWANA: el facilitador debe dibujar previamente un burro sin cola en la pizarra.

YACHACHIQ: Qutuchakunachik, ñaqha kikillantaq.

Anti qutu, Kunti qutu, Chincha qutu, Qulla ima.

Qallariypi Anti quturaq kachapurinta akllaychik.

Pirqa qillqana siq'isqapi, kachapuriqa wuruman chupanta k'askachinan tiyan.

Ñawikunata wataspa, muyuchina tiyan qutuntaq mayniqtachuch rinanta ñinan tiyan.

Mayqin qutuchuch chupata astawan qayllapi k'askachiq atipan.

ANTI QUTU: José

YACHACHIQ: José chimpaman lluqsin.

Ñawikunaykita watasqayki, kunantaq phichqata muyuchisqayki.

Yupanachik; juk, iskay, kimsa, tawa phichqa ima ¡ña!

Chay qutullamanta maymanchuch rinanta ñinaykichik tiyan.

ANATI QUTU: Muyuy, chiqanta, pañaman, chawpiman, chaypi.

YACHACHIQ: Kunanqa Kunti qutuñataq …

¿Pitaq atipan?

Watuy, ¿maypitaq kachkan?

YACHACHIQ: Tukuy chimpamuychik

Qhawamuychik, kimsa qiru tiyan.

Kay rumita juk qirup uranman churasaq.

Kunanqa, kuyuchini, kuyuchini kuyuchini ima…¿Carlos, ñiway maypi kachkan?

YACHAQAQKUNA: Al centro

YACHACHIQ: Qiruta juqharini ¡mana kanchu!, chinkanki

Juktawan, kunanqa Aldo ¿maypi kachkan?

YACHAQAQKUNA: pañaman.

YACHACHIQ: qiruta juqharini ¡chiqanta ñinki!, pukllallaypuni.

IMASMARI

Jawan q'umir kan, ukhuntaq yuraq.

¿Imataq?

Manzana

4. ÑAWIRINAPAQ

PUÑUNA WASIY

Ñañay ñuqa ima juk puñuna wasipi tiyakuyku

T'uqu pañapi puñunay kachkan

Lluq'ipitaq paypata.

Ñawpaqipitaq p'acha jallch'ana,

Chawpipitaq qillqana.

Pata qhatapitaq, tatayku ch'askakunata siq'ipuwarqayku,

pampapitaq mast'ayku, puñuna wasi jawapitaq munasqa sach'a.

¿Imaynataq puñuna wasiyki?

5. JUCH'UY RUWANA

CH'USPIKUNATA JAP'IYCHIK

YACHACHIQ: Tukuy sayarikuychik, chukukuychik

Sayarikuychik, chukukuychik.

Makikuna pataman.

Makikuna uraman.

Makikuna pataman.

Achkha ch'uspikuna phawachkanku, ¡achkha!

Makiykichikta kichariychi wichq'aychik ima.

Kunanqa jap'iychik.

Rosa ¿machkha ch'uspikunatataq jap'inki?

ROSA: Jukta

YACHACHIQ: Ancha waliq

6. YUYAY K'ANCHA

Siq'i (Dibujo) Jatun raphikuna (Papelógrafo) Wuru (Burro) Chupa (Cola) Rumi (Piedra) Ch'uspi (Mosca)	Wichariy (Subir) Uraykuy (Bajar) Kichariy Abrir Wichq'ay (Cerrar) Kuyuchiy (Mover)

TAWA PHATMI

YAWAR MASIKUNA

3. Rimaykuna

¿Maymanta kanki?

Ñuqa … kani

Tatay … kan

Ñañay … kan

Mamaypata ñañan … kan

Wawan … kan

Jatun tatay … kan

Cochabambamanta kani

Mamay … sutikun

Kimsa ñañay tiyapuwan

Pay tataypata wawqin

Wawan

Jatun mamayku … kan

2. Ruwanapaq.

Masikunanchik sach'a

YACHACHIQ: Juk raphita jurqhuychik

Yawar masiykichikta siq'inkichik.

Tataykimanta, jatun mama jatun tatata ima lluq'ipi ruwaychik

Chantaqa mamaykichikmanta, jatun mama jatun tatata ima pañapi ruwaychik

Urapitaq tataykita mamaykita ima siq'iy

Astawan urapitaq, qamkuna ñañaykichikta ima siq'iychik.

Sutinkuta churay.

Llimp'iy.

TAPUQ

Yachachiqqa achkha raphichakunata ruwanan tiyan, chay urapi kachkan jinata ruwanan tiyan.

YACHACHIQ: Tukuy chawpiman jamuychik

Sapa juk, juk raphichata jap'iychik.

Napaykukuychik

Juan Maríaman tapun

¿Pitaq?

Imatachuch raphichapi ñisqanta María kutichin: **mama**

Kunanqa Juanñataq tapurin: ¿Ima sutiyki?

Maríataq imatachuch raphichapi ñisqanta kutichin: **Laura**

Tukuchanapaq tapullantaq: ¿Maymanta kanki?

Maríataq raphichapi ñisqanta kutichillantaq: **Ururumanta**

Kunanqa qamkuna tukukchaychik, chantaqa wak yachaqaqwanñataq rimariychik.

MARTA: Sumaq p'unchaw

CARLA: Sumaq p'unchaw

MARTA: ¿Pitaq kanki?

CARLA: Jatun mama

MARTA: ¿Ima sutiyki?

CARLA: Calixta

MARTA: ¿Maymanta kanki?

CARLA: Morochatamanta

TAPUNAPAQ RAPHICHAKUNA

-ALLCHHI -JOSÉ -POTOSÍ	-TATAYKI -RAMIRO -LA PAZ	-WAWQIYKI -MARIO -TARIJA	-MASIYKI -MARÍA -
- -MAMAYKI -LAURA -ORURO	- ÑAÑAYKI FAUSTINA - CAPINOTA	- JATUN TATAYKI - MÁXIMO - CHUQUISACA	- JATUN MAMAYKI - CALIXTA - MOROCHATA

3. PUKLLANAPAQ

MASIKUNAP KANCHACHAKUYNIN

YACHACHIQ: Qutukunata ruwana

Tukuy chawpiman jamuychik

Juk raphichata juqhariychik (Ramírez yawar masi, Mamani yawar masi Flores yawarmasi ima)

Kunantaq sapa yawarmasikuna tantakuychik

Sapa yawarmasikunapaq juk dominó pukllay kachun

Sapa raphicha yuntayuq kan, iskay kikin kanan tiyan

Ñaña niptinqa jukpis ñaña niñan tiyan .

Pikunachuch kikinkunata tinkuchispa tukuqqa pukllayta atipan.

TATA	WAWQI

JATUN MAMA	ÑAÑA

TATA	JATUN TATA

TATA	WAWQI

ÑAÑA	MAMA

WAWQI	TATA

4. ÑAWIRINAPAQ

TATAY MAMAY IMA

Jatun kaptiyqa,

Tatayjina kallpayuq kayta munani,

Mamayjina sumaq kayta munani,

Ñañakunay wawqikunay ima munanawankunta munani.

Juk p'unchaw wiñasaq wawakunay tiyapuwanqa,

Paykunaqa ñuqajina kanankuta munani,

Payaman tukusaq wawkunaytaq allchhikunata quwanqanku,

Munakuwanqanku jatun tata niwanqanku ima.

5. Imatapis ruwanapaq

Raphimanta wawqikuna

IMAWAN RUWANA (MATERIAL):

- Juk ima llimp'imantapis raphi
- Qillqana
- k'utuna

IMAYNATA RUWANA

a) Juk raphita jap'iychik

b) Raphita tawapi llinq'iy

c) Tawamanta juk uyanpitaq wawata siq'iy.

d) Makinkunaqa raphi kantukama chayanan tiyan

e) Kunantaq kantunpi k'utunayki tiyan.

f) Chantaqa raphita lliq'iraychik.

g) Chaypitaq wawqikuna makinkumanta jap'inasqa kanqa.

6. YUYAYK'ANCHA

-y Mi (Pron. posesiv.)	Yawar masi (Familia)
-yki Tu (Pron. posesiv.)	K'utuna (Tijeras)
-n Su (Pron. posesiv.)	Jatun (Grande)
-nchik Nuestro (Pron. posesiv.)	Kutichiy (Responder)
-yku Vuestro (Pron. posesiv.)	Tapuriy (Preguntar)
-ykichik	¿Pitaq kanki? (¿Quién eres?)
-nku	¿Maymanta kanki? (¿De dónde eres?)

PHICHQA PHATMI

IMA MUNASQANCHIKTA

3. Rimaykuna

¿Imata munanki?:

Juk chuwatawan mikhuy

Munani

Millay kan

Ancha achkha

Misk'i kachkan

Misk'i yakuta munani

Kallku kachkan

Laq'a

Q'uñi kachkan

Kay misk'i yakuta upyay

Chay awtuta qhaway

Mana munanichu

K'acha kan

Ancha pisi kan

Millu kachkan

Mikhunata munani

Kusa kachkan

Qhasa kachkan

2. Ruwana

Malliykuna

YACHACHIQ: Raymiypi achkha laya upyanapaq tiyan

(Yaku, rurukunamanta yakun, millu yaku, limun yaku mana misk'iyuq waqkuna ima)

Juk bombillata qanchis yachaqaqkunaman jaywasaq

Jukmanta jua lluqsimuychik, juk q'ultita sapa qirumanta upyariy

Imaynachuch kasqantataq willawanki: ruphachus, q'uñichus.

Qanchis yachaqaqkuna lluqsimuychik sinruta ruwaychik.

Gabriela qallarinqa

GABRIELA: rupha kachkan

YACHACHIQ: kunantaq juknin qirumantañataq

GABRIELA: Kallku kachkan

YACHACHIQ: jamuychik sapa juktaq imaynachuch kasqanta willawankichik

3. Pukllana

Rimaykunata wakichina

YACHACHIQ: Tukuy chawpiman jamuychik

Juk siq'iyuq raphichata uqhariychik (Naranjas, Plátanos y Peras)

Tukuy Naranjakuna juk qututa ruwaychik

Plátanokunataq wak qututa ruwaychik, perakunataq waqta.

Sapa qutumantaq achkha sapampakunata jaywasaq.

Qamkunataq sanampakunawanqa imaynataq yakukuna mikhuna ima kan chay rimaykunata wakichinaykichik tiyan.

Tawa rimaykunata wakichiychik

Pikunachuch ñawpaqta tukuchaq atipan.

M	I	L	L	U	
M	I	S	K	I	
K	A	L	L	K	U
J	A	Y	A		
K	U	S	A		

4. TAKIY

Tarpurikusun sarata

Lusmila Carpio

Tarpurikusun sarata
wiñapuman tukuchisun
kulli aqhata ruwakusun
sumaq ch'allaykusun. Iskay kutita

Ima sarata munanki (warmikuna)
yuraq sarata munayku (qharikuna)
q'illu saraypis tiyapuwan, (warmikuna)
ch'uspillu munayku. (qharikuna)

Iskay kutita.

5. LECTURA

6. YUYAYK'ANCHA

Pera Naranja Plátano Kusa (Rico) Millay (Feo) Misk'i (Dulce) Millu (Salado) Kallku (Amargo)	Mikhuy (Comer) Upyay (Tomar) K'utuy (Cortar) Llinq'iy (Doblar) Tiyapuy (Tener)

SUQTA PHATMI

MAYMANPIS RIYKUNA

1. Rimaykuna

Trenpi risaq Avionpi risaq Taxipi risaq

¿Ima phanitataq awtu lluqsin? Jayk'aqtaq risun

Qullasuyuy kan Llaqtay Aylluy

Kay llaqtapi paqarikurqani wak suyumanta Ayllunchik

¿Maypitaq alojamiento ñisqa? Aeropuertoman chayay Mayman

Q'ipikunayki ¿Ima phaniñataq? Visita chayamuy

2. Ruwana

ÑANKUNA

MICRO - AULA

IMAYNATA RUWANA: Yachachiqqa yachaqaywasita micrutajina wakichinan tiyan, ñawpaqtaqa wawakunawan yankunata yachaqananku tiyan.

ÑANKUNA

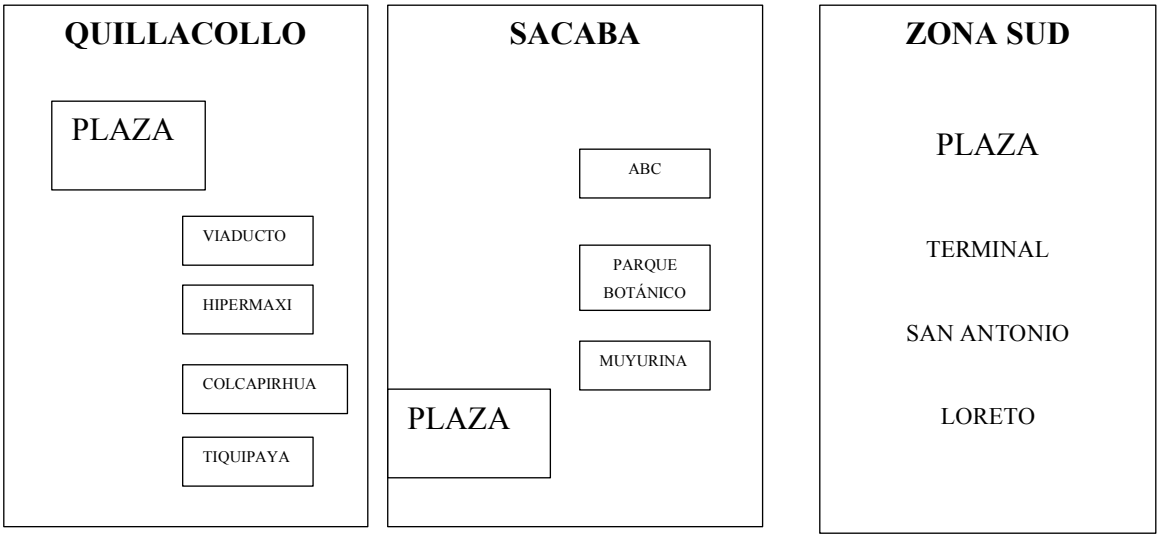

ORGANIZACIÓN DEL AULA

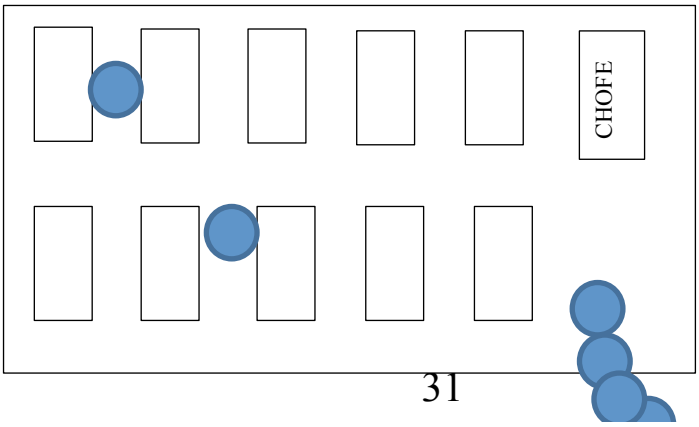

YACHACHIQ: Tukuy punkupi yayarikuychik

Yachaqay wasi micro kasqanta umachakuna

Ñuqa micro apaykachaq kachkaq

Jukmanta juk yaykunqanku

Ñuqa tapusaq ¿Mayman rinki?

Sapa juktaq maymanchuch rinanta kutichinan tiyan.

Ñachu, Marcos qallarinqa

MARCOS: (micruta sayachinanpaq mankinta juqharin)

YACHACHIQ: ¿Maymantaq rinki?

MARCOS: Viaductuman

YACHACHIQ: walliq, yaykumun

JUAN: (micruta yasachinanpaq makinta juqharin)

YACHACHIQ: Sumaq p'unchaw wayna ¿mayman rinki?

JUAN: Sumaq p'unchaw, Sacabaman richkani

YACHACHIQ: Mana chayman rinichu, wak micruta jap'inayki tiyan.

3. PUKLLANAPAQ

Ñisqayta qillqay!

YACHACHIQ: Tukuy chawpiman jamuychik

Qutukunata ruwana

Qharikuna juk qutu

Warmikunataq wak qutu

Juk kamachikta akllaychik

Sapa qutumanta kamachiq ñawpaqman lluqsimuychik

Qillqana pirqa lluq'ipi ñisqayta qharikuna qillqanqanku

Qillqana pirqa pañapitaq warminkuna qillqanqanku.

Juk kutillapi phichqa rimayta ñisaq, mana atiptiykichikqa qutu yanapanan tiyan.

Chaypaqtaq juk chinini tiyan.

Qillqanata jap'iychik ¿ñachu?

Kayjina rimaykuna qillqanankupaq kanman:

Sumaq p'unchaw	Sumaq ch'isi	Sumaq sukhayay
Qillqana	p'anqa	P'anqa
Wawqi	Yawar masi	Ñaña
Lluq'i	Paña	Chawpi
Lluqsiy	Yayakuy	Sayay

ATIPANAKUNAPAQ ÑAWIRIY

YACHACHIQ: kaypaqqa wak kamachiqta munaptiykichik sutichaqchik

Sapa qutumanta kamachik chimpaman lluqsimuychik.

Kayqa atipanakupi ñawiriy kan.

Qharikunapta kamachikninraq qallarinqa.

Suqta rimaywan raphita uqhariy.

Atipanaykipaqqa mana pantaspa ñawirinayki tiyan.

Pantaptinkitaq, sayanki ripunki ima, walliq kasqanta yuparisqayku.

Kikillantataq warmikunamanta kamachik ruwanan tiyan.

Pichuch astawan walliqta ñawiriq atipanqa.

¿Imaynalla	¿Imaynalla	¿Imaynalla	¿Imaynalla
kachkanki?	kachkanki?	kachkanki?	kachkan?
Walliqlla kachkani	Mana walliqchu	Kusisqa kachkani	Llakisqa
¿Pitaq?	¿Pitaq?	¿Pitaq?	kachkani
Tataypa wawqin	Waway kan	Jatun tatay	¿Pitaq?
kan	¿Maypi	¿Maypi kachkan?	Wawqiy kan
¿Maypi kachkan?	kachkan?	Está lejos	¿Maypi kachkan?

4. Ñawirinapaq

Llaqtaman ríy

GENARO: Mama, jampiqpaq yachaqayta munani.

MAMÁ: ¿kaypi? ¿Maypi yachaqanki?, yachaywasilla tiyan.

GENARO: Laqtapi mama yachaywasiman riy.

MAMA: ¿Mamachu pitapis jaqaypi riqsinki? Ñuqa maypichuch kasqanta mana riqsihichu.

GENARO: Tapurispa chayasaq.

MAMA: Walliq, chantapis tapurikuq jamunayki tiyan, waqyamunki.

Awtu suyanapí

GENARO: Kunanrí, mayqin micruchuch llaqtaman rinqa y?

Jaqaypi tata Ramiro kachkan, tapurisaq

Tata Ramiro sumaq p'unchaw ¿mayqintaq Cochabamba llaqtaman apawan?

Tata RAMIRO: Sumaq p'unchaw Genaro, llaqtamanchu richkanki ¿imarayku á?

GENARO: Mama yachaywasipi yachaqanaypaq, jampiq kayta munani.

Tata RAMIRO: Achkhata yachaqanayki tiyan, chay q'umir micru apasunqa.

Utqhay, lluqsinqaña.

25 bolivianosta jaywanayki tiyan.

GENARO: Ancha pachi, tinkunakama.

5. IMAKUNATA RUWANAPAQ

RAPHIMANTA WAMP'U

IMAKUNAWAN RUWANA:

- Tawa k'uchuyuq raphi, ima llimp'imantapis.

IMAYNATA RUWANA

h) Lluq'imanta pañaman raphita llinq'ina.

i) Patamanta uraman llinq'ina.

j) Kimsa k'uchuyuqman llinq'ína, kimsa k'uchua jawaman juktaq ukhuman.

k) Astawan jatun kantumanta kicharina, p'uytu jinaman llinq'ina.

l) P'uytuq kantunkunata aysana.

m) Wamp'unchik tiyanña, yakupi tuytuchiwaqchik.

6. YUYAYK'ANCHA

Yan (Ruta) Awtu apaykachaq (Chofer) Kamacheq (Representante) Warmikuna (Mujeres) Qharikuna (Hombres) Mama yachaywasi (Universidad)	Ruway (Hacer) Tuytuy (Flotar) Aysay (Estirar) Kichariy (Abrir) Yachaqay (Estudiar) Utqhqy (Apurar (se))

QANCHIS PHATMI

RUWAYKUNA

3. Rimaykuna

1. Rimaykuna

¿Imataq kamayniyki? Llamk'ayninyki tiayan ¿Pitaq kan?

¿Pitaq jamun? Llaqllaq kan Awtu allichaq kan

Jampiq kan Yachachiq kan ¿Imata ruwan?

Wasipi llamk'aq kan Chakrapi llamk'aq kan Yachaqaq kan

Siraq kan Kamachiq kan Wasi ru wak kan

Ranqhaq kan

RUWAYKUNANCHIK

IMAYNATA RUWANA: yachachiqqa achakha raphichakunata ruwanan tiyan, chay urapi qhawakun jinata ruwanman:

- Laura - Yachachiq - Yachachini	- José - Yachachiq - Yachaqani	- Martín - Siraq - Sirani	- Feliciana - Ranqhaq - Ranqhani
- Maria - Wayk'uq - Wayk'uni	- Jorge - Llaqllaq - Mueble ñisqata	- Marta - Autu allichaq - Awtukunata	- Carla - Awtu apaykachaq - Awtuta

YACHACHIQ: Tukuy sayarikuychik

Sapa juk juk raphichata jap'iychik

Yampipis kawaqchik jina puriychik.

Tukuy tinkunaykichik tiyan.

Kayjina: Yola Jacintuwan tinkunku

Iskayninku napaykunakunku

Yola tapurin ¿ima sutiyki?

Jacinto raphichaman jina kutichin:

Jorge kani.

Yola tapurin ¿Pitaq kanki?

Jorge kutichin "Llaqllaq kani"

Yola tapurin ¿Imata ruwanki?

Jorge kutichin "Muebles ñisqakunata ruwani"

Allin, kunanqa qallarisunchik…

3. Pukllanapaq

Imataq ruwaynin/llamk'ayniy

YACHACHIQ: Tukuy chawpiman jamuycnik

Qutukunata ruwana

Jukmanta tawaman yupasqaykichik.

Jukkuna tantakuychik, juk qutu kankichik.

Iskay yupaykuna wak qutu, kimsa yupaykuna wak qutu, tawa yupaykuna wak qutu.

Juk kamachiqta akllaychik.

Juk qutumanta kamachiq chimpaman lluqsiy.

Kay raphichamanta jukta akllay, chaypi juk ruway kachkan.

Kunanqa mana parlaspalla raphichapi ruwayta yachapayay.

Qutunmantataq ima ruwaychuch kasqanta ninanku tiyan.

Mayqin qutuchuch chiqanta niq juk ch'askata apakunqa.

Pikunachuch ñawpaqta kimsa ch'askakunata jap'iq atipanku.

Ruwaykunawan raphichakuna

SIRAQ	LLAQLLAQ	CHAKRAPI LLAMK'AQ

TAKIQ	RANQHAQ	AWTU ALLICHAQ

4. TAKIYKUNA

CUANDO SEAS GRANDE

SOY UN CHICO DE LA CALLE
CAMINO LA CIUDAD
CON MI GUITARRA
SIN MOLESTAR A NADIE

VOY CORTANDO CADENAS
ESTOY CRECIENDO
CONTRA LA MISERIA
DE ALGUNA QUE OTRA PENA

PERO PIERDO EL CONTROL
LLEGO A CASA
Y ESCUCHO SU VOZ
SIEMPRE LA MISMA CANCION

NE NE NE NE QUE VAS A HACER
CUANDO SEAS GRANDE
NE NE NE NE QUE VAS A HACER
CUANDO SEAS GRANDE
ESTRELLA DE ROCK AND ROLL
PRESIDENTE DE LA NACION
NE NE NE NE QUE VAS A HACER
CUANDO ALGUIEN APRIETE EL BOTON

SOY UN CASI CONDENADO
A TENER EXITO
PARA NO SER
UN PERRO FRACASADO

Y ASI YO FUI ENSEÑADO
GENERACIONES TRAS
GENERACIONES
PASAN A MI LADO

YO SOLO QUIERO JUGAR
SOY EL SUEÑO
DE MAMA Y PAPA
YO NO LES PUEDO FALLAR

5. ÑAWIRINAPAQ

LLAQLLAQ

José llaqllaq karqa,

pay k'acha muebleqkunata ruwaq

tukuy pay ruwasqanta jamp'arata munaq kanku, jukkunata juk punkuta

imataykunta mana tiyanata.

Juk p'unchawtaq juk llamk'aqnin jamp'ara ruwaqta qhawarqa

cajas ukhunta ima thupachkarqa, chantapis jamp'araq uranta ima thupachkarqa.

Yanapaqnintaq nirqa: kamachiq imaraykutaq jamp'araq uranta thupankiri, chaytaqa ni pi qhawanchu.

José kutichin: pipis qhawananqa mana chaniyuqchu, ñuqa yachani chay chaniyuqqa.

6. IMAKUNATA RUWANAPAQ

RUWAYNIY

IMAKUNAWAN RUWANA:

- Juk raphi
- Qillqana k'aspi
- Llimp'ikuna

IMAYNATA RUWANA

YACHACHIQ: Raphipi pata kantupi sutiykichikta churankichik

Chantaqa jatun kaptiykichik imatataq ruwayta munankichik, chayta siq'inkichik.

Tiyapusuptiykichikñaqa ima ruwaykunatataq musqunkichik.

7. JUCH'UY RUWAYKUNA

YACHACHIQ: Sayarikuychik, tiyakuychik

Makikuna pataman, makikuna uraman

Sayarikuychik, tiyakuychik

Makikuna pataman, makikuna uraman

Paña chaki pataman…kunanqa uraman

Lluq'i chaki pataman ... chunka ch'iku ... kunan uraman

Kunanqa wawajina puriychik

Kunanqa tukuy tiyanaykichikman.

8. YUYAY K'ANCHA

Segundos ch'iku	Vender ranqhay
Todos tukuy	Lavar t'aqsay/mayllay
Manos makikuna	Enseñar yachachiy
Oficio ruway	Cocinar wayk'uy
Profesión ruway	Pintar llimp'iy
Grande jatun	Reparar allichay
Frente chimpa	Costurar siray
	Trabajar llamk'ay
	Arreglar allichay
	Cosechar aymuray
	Limpiar llimphuchay

PUSAQ PHATMI

MASIKUNA

3. Rimaykuna

1. Rimykuna

Masin kan	Masiy kan	Ñuqa pusasaq
¿Piwantaq kachkan?	¿Piwantaq rinki?	¿Wawaykichu?
Machuña/payaña	Juk t'uki wawa kan	Thañi wayna kan
Sipas yanapasunqa	Tata/mama chayamun	Qusan/warmin

MASIYTA RIQSICHISQAYKICHIK

YACHACHIQ: Tukuy iskaymanta iskay churakuychik

Juk masita akllakuychik

Mana riqsiptinkichikqa sutinta tapuriychik.

Maypi tiyakun, maymanta kan,

Maymanta tatan, mamanm ñañan kan.

Imata mikhuyta upyayta manaqa ruwayta munan.

Mayman riqa.

Ima ru wak kayta munan.

Tapuqtiykitaq, iskay wawakuna chimpaman lluqsinqanku.

Juan chimpaman lluqsin chantaqa masinta riqsichin.

JUAN: Sumaq p'unchaw masikuna

Payqa Lola masiy

Tiquipayapi tiyakun

Tata maman pay imaqa Potosímanta kanku.

Kurq turantaq Oruromanta kan

Pique machota mikhuyta munan

Chantapis wayk'uyta munan

Pay La Pazman rirqa chantapis Wayk'unapaq yachaqayta munan.

3. PUKLLANAPAQ

MASIKUNAMANTA RUMPIYKUNA

YACHACHIQ: Tukuy sayarikuychik

Iskaymanta iskay tantakuychik, kunantaq tawamanta

phichqamanta, suqtamanta, kimsamanta, tawamanta, watiq phichqamanta.

Phichqamanta qutunkiwan juk sutita churakuychik.

Phichqantiykichik juk waqwan chakiykichikta watakukichik.

Qallariypi kay qutu. ¿Ima sutikunkichik?

QUTU: P'ISQUKUNA

YACHACHIQ: ya, p'isqukuna qutuqa qillqana pirqaman rinantaq kutimunantaq tiyan.

Tukuy khuska yachananku tiyan, manaqa pukllaymanta lluqsipunanku tiyan.

Mayqin qutuchuch pisi pachapi ruwaqqa chay atipanqa.

¿Ñachu?

4. TAKIYKUNA

MILLÓN DE AMIGOS

(Extracto)

Roberto Carlos

Yo sólo quiero mirar los campos,
yo sólo quiero cantar mi canto,
pero no quiero cantar solito,
yo quiero un coro de pajaritos.

Quiero llevar este canto amigo
a quién lo pudiera necesitar
Yo quiero tener un millón de amigos
y así más fuerte poder cantar.
Yo quiero tener un millón de amigos
y así más fuerte poder cantar.

Yo sólo quiero un viento fuerte,
llevar mi barco con rumbo norte,
y en el trayecto voy a pescar
para dividir luego al arribar.

Quiero llevar este canto amigo...

5. ÑAWIRINAPAQ

KIMSA MASIKUNA

Asichinaqa kimsa qhichwa masikuna kastilla qalluta yachaqayta qallarisqankumanta willan.

Llaqtaman riyta munarqanku chaypaqtaq kimsa rimaykuna rantirqanku.

Kimsa rimaykunatar karqa: "*ñuqanchik", "munaptiyku" chanta "chayta munayku".*

Juk p'unchaw kimsantinku rimaykunata parlariq lluqsinku.

Yanpitaq juk policiawan tinkurqanku paytaq juk runa wañuchisqamanta tapuchkarqa.

Policiaqa kimsantinta qhawarispa tapurin: ¿Manachu yachankichik pichuch chay runata wañuchisqanta?

Kimsantin masikunaqa, rimaykunata parlariyta munaspa, kutichirqanku "*ñuqayku, ñuqayku"*

Policiataq tapurirqa ¿Imaraykutaq ruwarqankichjik?

Kimsantin masikunataq jukllapi kutichirqanku:

"munaptiyku, munaptiyku"

Tukuchapitaq policiaqa ñin: kunan wisk'achikunkichik.

Kimsantin masikuna kutichirqanku: "*Chayta munayku, chayta munayku".*

6. IMAKUNATA RUWANAPAQ

p'acha-qillqay

IMAWAN RUWANA:

- Phichqa juch'uy botones tukuy llimp'ikunananta.
- Juk botón ni juch'uy ni jatun ima llimp'imantapis kachun.
- Q'ayku yawrillawan
- Juk juch'uy thanta

IMAYNATA RUWANA

n) Qallariypi jatun botonta thanta chawpipi sirankichik.

o) Chaypaqqa q'aytuta yarwillaman t'isnuychik.

p) Kantunpita juk khiputa ruwaychik.

q) Botonta thantatawan jap'iychik, chanta sirayta qallariychik, yawrillata botonpaq jusk'unta yaykuchiy.

r) Chantaqa juch'uy botonkunata jatun botonpaq kantunkunpi siray.

s) Tukuchypitaq botonkunamanta juk t'ika rikhurinqa.

7. YUYAY K'ANCHA

Hilo	Q'aytu	Costurar	Siray
Aguja	Yawrilla	Empezar	Qallariy
Nosotros	Ñuqanchik	Finalizar	Tukuchay
Ellos	Paykuna	Decir	Ñiy
Ustedes	Qamkuna		
Porque queremos	Munaptiyku	Bordar	P'acha-qillqay
Eso queremos	Chayta munayku		

JISQ'UN PHATMI

RANQHAYKUNA

1. Rimaykuna

¿Machkhataq kan?	Yapariway	¿Machkhataq?
¿Uraqarichiwaqchu?	¿Machkha tupun?	Phichqata apakusaq
Uraqarichiy	Khuskan kiluta quway	

1. Yupaykuna

1	Juk	13	Chunka kimsayuq	50	Phichqa chunka
2	Iskay	14	Chunka tawayuq	60	Suqta chunka
3	Kimsa	15	Chunka phichqayuq	70	Qanchis chunka
4	Tawa	16	Chunka suqtayuq	80	Pusaq chunka
5	Phichqa	17	Chunka qanchisniyuq	90	Jisq'un chunka
6	Suqta	18	Chunka pusaqniyuq	100	Pachaq
7	Qanchis	19	Chunka jisq'unniyuq	200	Iskay pachaq
8	Pusaq	20	Iskay chunka	300	Kimsa pachaq
9	Jisq'un	21	Iskay chunka jukniyuq	1000	Waranqa
10	Chunka	22	Iskay chunka iskayniyuq	1000000	Junu
11	Chunka jukniyuq	30	Kimsa chunka		
12	Chunka kimsayuq	40	Tawa chunka		

INTI WATANA

IMAYNATA RUWANA yachachiq qillqana pirqapi juk intiwatanata sia'inan tiyan chaypitaq pukllana ruwaykunata sapa qutupaq churanan tiyan.

YACHACHIQ: Tukuy chawpinan jamuychik

Qutukunata ruwana.

Sananpakunawan sutichasqaykichik A, B, C

Tukuy A sananpawan kaqkuna juk qututa ruwaychik.

Sananpa B kunataq wak qututa ruwaychi, sananpa C wak qutu.

Kay intiwatana siq'isqapi ima phanikunata ruwanaykichikpaq tiyan.

Intiwatanapi iskay phani niptiyqa, qamkuna chay phanita ruwanaykichik tiyan.

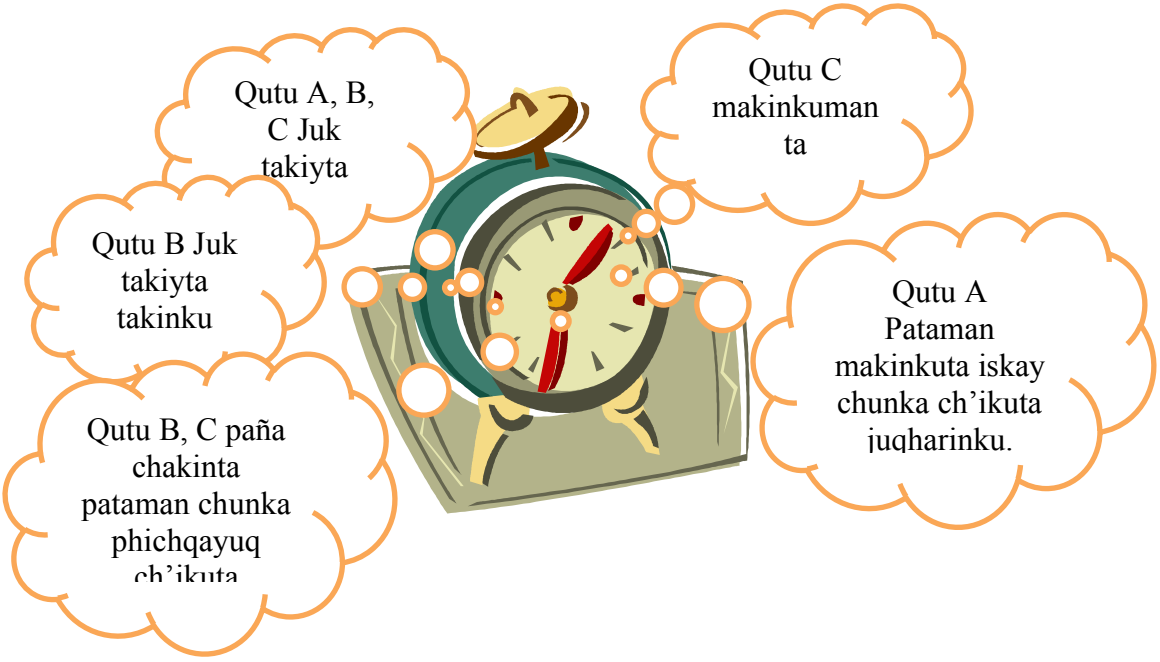

2.b RANQHAQ

IMAYNATA RUWANA Ñawpaqta yachachiqqa juk ranqhaqwan yachaywasiman rinanpaq parlanan tiyan, chantapis yachaqaqkunata alacitasmanta qullqikuna apanankuta ninan tiyan.

YACHACHIQ: wawakuna, kunan mama Emiliata riqsichisqaykichik.

Payqa ranqhaq jamun.

Achkha puquykunan iyan: papakuna, miskíkuna, lentejas, rurukuna.

Sapa juk alacitas qullqikunawan jamuychik.

Mama Emiliaman machkhachuch sapa puquy kan chayta tapuriychik, chanta rantinkichikchuch manachuch chayta qhawariychik.

Ñuqaraq ruwasaq. Qhawariychik.

Sumaq p'unchaw mama Emilia

MAMA EMILIA Sumaq p'unchaw ¿imata apanki?

YACHACHIQ ¿Machkhakamataq mandarina kachkan?

MAMA EMILIA Iskay bolivianos kama, iskaychunka mandarinata apakuy.

YACHACHIQ Uraqarichiyu á

MAMA EMILIA Chunka bolivianospi apakuy.

YACHACHIQ Ya, quway.

Ajinata tapunaykichik rantinaykichik ima tiyan.

Kunanqa qamkunañataq, Marcelo qallarinqa.

3. PUKLLANAPAQ

MASIKUNAMANTA RUMPIYKUNA

IMAYNATA RUWANA: Yachachiqqa jukmanta chunkaman raphichakunata ruwanan tiyan, jukta sapa qutupaq, kimsa qutullapis kanan tiyan.

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

YACHACHIQ: Tukuy sayarikuspa chawpiman jamuychik.

Utqhay ñaqhajina qutu A, B, C jina.

Sapa qutuman, juk qutu yupaykunata ch'usaqmanta jisq'unman qusqaykichik.

Kunanqa imaynatachu pukllana chayta willasqaykichik.

Qutuykichikpi sapa jukman juk raphichata rak'iychik.

Ñuqa qillqana pirqa chapi kasaq, qamkunataq wasapi qutuykichikwan sayakunkichik.

Ñuqa juk yupayta ñisaq, chanta tukuy pikunachuch chay yupayman yaykunanku kaq qillqana pirqaman rumpinanku tiyan.

Chaypi yupay ñisqamanjina raphichankupi yupayta qhawachispa sayakunanku tiyan.

Ima qutuchuch ñawpaqta chay yupayta sumaqta wakichik atipanqa.

Qallariypiqa juk ruwayta qhawarisunchik.

Qhawarimuychik.

Iskay pachaq jisq'un chunka suqtayuq.

2	8	6

4. TAKIYKUNA

LA TELARAÑA

UNelefante se balanceaba sobre la tela de una araña
como veía que resistía fueron a llamar a otro elefante
DOS elefantes se balanceaban sobre la tela de una araña
como veía que resistía fueron a llamar a otro elefante
TRES elefantes se balanceaban sobre la tela de una araña
como veía que resistía fueron a llamar a otro elefante
CUATRO elefantes se balanceaban sobre la tela de una araña
como veía que resistía fueron a llamar a otro elefante

5. ÑAWIRINAPAQ

RANQHAQ

MAMA MARTHA Sumaq p'unchaw mama Dionisia, rantikuq jamuchkani.

MAMA DIONISIA ¿Imata apayki?

MAMA MARTHA Iskay mapleta, ¿Machakha runtutaq sapa maplepi tiyan?

MAMA DIONISIA Kimsa chunka runtu, tukuy chaniyuq tiyan, chunka pusaqniyuq, chunka jisq'unniyuq, iskay chunka, iskay chunka iskayniyuq bolivianuspi ima tiyan.

MAMA MARTHA ¿Mayqintaq chunka jisq'unniyuqmanta?

MAMA DIONISIA Chay uramanta kaq.

MAMA MARTHA Juch'uy kan.

MAMA DIONISIA Manaqa kay iskay chunka bolivanosmanta ... astawan jatuchaq kan.

MAMA MARTHA Ya walliq, iskay mapleta kimsa chunka phichqayuqpi quriway.

MAMA DIONISIA Mana lluqsinchu, kimsa chunka pusaqniyuqpikama iskayninta quykiman.

MAMA MARTHA Ya, isaykayman churapuway. Pachai, qhipan qanchischawkama.

MAMA DIONISIA Ya, jaumullayki.

6. IMAKUNATA RUWANAPAQ

SUDOKU

IMAYNATA RUWANA: sudokuqa khipukamana uma p'akiy kan.

a) Jatun tawa k'uchupi jisq'un tawa k'uchuyuqkunata jukmanta jisq'unman yupaykunawan junt'achina.

b) Sapa tawa k'uchutaq kimsamanta kimsa tawak'uchupi t'aqasqa kachakan, chay ukhupitaq mana kikin yupaykuna kananchu tiyan.

c) Jatun tawak'uchupiqa mana kikin sayasqa, manaqa sirisqa sinrupi kikin yupaykuna kananchu tiyan.

		7			5	9		
	1				4	2		
			9				8	
			6		2			5
		1		7				
	6					7		
				3				6
		3	4			5	1	
9				8				

5	3			7				
6			1	9	5			
	9	8					6	
8				6				3
4			8		3			1
7				2				6
	6					2	8	
			4	1	9			5
				8			7	9

7. YUYAY K'ANCHA

Kilogramo Poco Pisi Harto Achkha Rebaja Uraqarichiy Barato Pisipaq Caro Wicharisqa Minuto Chinini Hora Phani	Comprar Rantiy Llevar Apay Llenar Junt'ay

CHUNKA

PHATMI

PUKLLAYKUNA

3. Rimaykuna

1. Rimaykuna

¿Pipaqtaq kan? ¿Pipaqtaq llamk'an? ¿Pipaqtaq tusun?

¿Piqtataq kan? ¿Pipaqtaq wayk'un? ¿Pipaqtaq llimphuchan?

2. Ruwana.

WAYAQAY

IMAYNATA RUWANA Yachchiqqa juk jatun wayaqapi tukuy laya pukllanakunata tantanan tiyan. Chaywantaq pukllananku tiyan, sapa juk pukllanata qhawachiptin pipaqchuch kasqanta pinayku tiyan.

WISQ'UYLLU	PUKLLANA	AWTU	MANKA

YACHACHIQ: Tukuy qhawamuychik.

Juk wayaqa pukllanakunawan junt'a tiyapuwan.

Jukmanta juk juqhusaq.

Qamkunataq pipaqchuch kasqanta niwankichik. Qhari wawapaqchuch warmi wawapaqchuch kasqanta.

Qallarina

¿Imataq kay?

YACHAQAQKUNA: Juk awtu

YACHACHIQ: Ancha walliq, ¿Pipaqtaq kay awtu?

YACHAQAQKUNA: Qhari wawakunapaq

YACHACHIQ: ¿Imataq kay?

ESTUDIANTES: Pukllana wawa

FACILITADOR ¿Pipaqtaq kay pukllana wawari?

ESTUDIANTES Warmi wawakunapaq

FACILITADOR ¿Imataq kay?

ESTUDIANTES Juk wisq'uyllu

FACILITADOR ¿Pipaqtaq kay wisq'uylluri?

ESTUDIANTES Qhari wawakunapaq

FACILITADOR ¿Imataq kay?

ESTUDIANTES Juk manka

FACILITADOR Ancha walliq, ¿Pipaqtar kay mankari?

ESTUDIANTES Warmi wawakunapaq

3. PUKLLANAPAQ

BINGO

IMAYNATA RUWANA Yachachiq juk bingo pukllayta ruwanan tiyan. Chantapis wawakunata sara manaqa juch'uy rumikunata apamunankuta ñinan tiyan, chaywantaq chimpunanku tiyan.

YACHACHIQ: Tukuy qhawamuychik.

Binguta pukllasunchik.

Chaypaytaq sapa wawaman juk raphichata jaywasaq.

Raphichaykichikpi kimsa sinru mama kikinchu yupaykunawan tiyan, qhawariychik.

Ñuqa mayqin yupaychuch lluqsisqanmanjina qhaparisaq.

Pichuch pawpaqta raphichanta qhaparispa yupaykunawan junt'achiqqa bingu ñispa qhaparinana tiyan, chaypitaq pukllayqa sayanan tiyan.

Raphichanta jaywamuwan, ñuqataq qhaparisqay yupaykunata qhawarinay tiyan, jina kaptintaq pay atipan.

Kunan qallarisunchik, uyarimuychik.

Qallariy yupayqa pusaq kan.

Kunantaq iskay pilichakuna qhatimun, iskay chunka.

¡Uy!, qhincha yupay …chunka kimsayuq.

Kunanqa suqta sapallan.

2		21	38		73
	11	24	39	58	

5	14	29			78

3		23	30		60
	12	26	33	43	
6	14	27			67

5		23	30		73
	13	25	32	58	
7	15	27			78

1		21	38		73
	10	24	39	58	
9	15	29			78

2		21	38		73
	11	24	39	58	
5	14	29			78

2		21	38		73
	11	24	39	58	
5	14	29			78

2		21	38		73
	11	24	39	58	
5	14	29			78

2		21	38		73
	11	24	39	58	
5	14	29			78

2		21	38		73
	11	24	39	58	
5	14	29			78

2		21	38		73
	11	24	39	58	
5	14	29			78

4. ÑAWIRINAPAQ

SUÑA

Juk p’unchaw wasiyman chayaptin puñunay patapi juk k’acha puka p’acha kachkarqa.

Ancha k’acha kaptin ñuqa mana ñuqapaqchu ñispa umallikurqani.

Tukuy wasita tatamamaykunata mask’aspa rumpirqani,

Manataq ni mayqinta tarirqanichu, qhaparispapis waqyarqani.

Kanchaman llusisaptiytaq tatayta qhawarqani.

Puñuna wasiypi juk k'acha puka p'acha kasqanta nirqani ¿pipaqtaq? Ñispataq tapurirqani.

Tataytaq juk k'acha, munayniyuq, llamk'aq sipaspaq kan, niwarqa.

Juk chininipi wak sipaschá ñispa t'ukurini.

Chanta tatayqa chay p'acha qampaq waway ñiwarqa.

5. JUCH'UY RUWAYKUNA

UMALLIKUNA

YACHACHIQ. Ñawinchikta wisq'asunchik, willasusqaytataq umallikunkichik.

Yanta purinchik, chaypitaq rit'imanta wawata qhawanchik,

Pin Pon sutikun. Zanahoriamanta sinqan tiyapun, juk yana luq'u.

Iskay ñawintaq yana kanku, iskay botonman rikch'akun.

Rit'imanta kaptinpis juk aqullkayuq kan.

Kay Pin Pon masiychik kan.

Kunanqa ñawiykichikta kichariychik.

6. IMAKUNATA RUWANAPAQ

KIMSA SINRUPI

IMAWAN RUWANA:

- Juk raphi
- Juk qillqana

IMAYNATA RUWANA:

t) Iskay sirisqa sinruta ruwana, patanpitaq iskay sayasqa sinruta ruwanallataq. Ajinata:

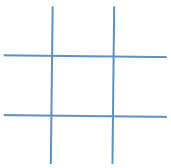

u) Sapa pukllaq juk sanampata pukllananpaq akllanan tiyan. kay iskay sanampamanta “X” manaqa “O” jukta akallanan tiyan.

v) Mayqin k’itipipis juk sanampata churanan tiyan, chayta juk sapa mit’api ruwanan tiyan.

w) Ñuqaraq qallarisaq

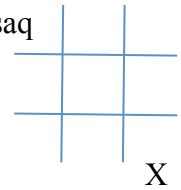

x) Kunan qanñataq

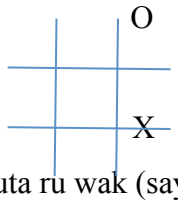

y) Pichuch juk sinruta ru wak (sayasqa, sirisqa manaqa chiqanchasqa) sananpankuta tinkuchispa atipaq kan.

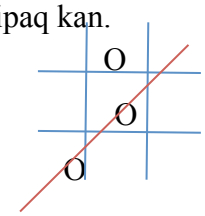

7. YUYAYK’ANCHA

Trompo	Wisq’uyllu	Jugar	Pukllay
Autito	Awtu	Formar	
Muñeca	Pukllana wawa	Unir	Tinkuchiy
Cachina	t’ikchu	Plasmar	Ruway
Niño	Qhari wawa	Elegir	Akllay
Niña	Warmi wawa		
Rojo	Puka		
Verde	Q’umir		
Azul	Anqa		
Amarillo	Q’illu		
Blanco	Yuraq		
Negro	Yana		
Rosado	Llamkha		
Café	Ch’umpi		

CHUNKA JUKNIYUQ PHATMI

MIKHUNAKUNA

3. Rimaykuna

1. Rimaykuna

¿Imata munanki?	¿Imatawan munanki?	¿Munankichu?
¿Imata ruwanki?	¿Imatawan ruwanki?	¿Imata munanki?
¿Imata munanki?	¿Imatawan munanki?	¿Imata apanki?

2. Ruwana.

2.a SANDWICH ÑISQATA WAKICHINAPAQ

IMAYNATA RUWANA Yachachiqqa yachaqaqkunaman juk t'anta apamunankuta ñinan tiyan, chantapis khuchunata, tomateta, siwillata, kachita, unu wirata, ch'illamita, yakuta ima apamunanku tiyan, tukuy ima sándwich ñisqata wakichinapaq.

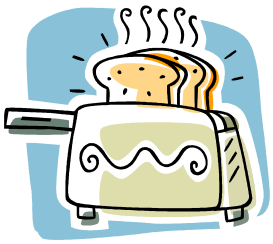

YACHACHIQ: Kunanqa juk sándwich ñisqata wakichisunchik

T'antaykichikta jamp'ara pataman churaychik. Tomateta siwillatawan wak jamp'arapi.

Kunantaq kimsa qutupi t'aqanakuchuchik.

Qam q'umir kanki, qamtaq q'illu, qam puka.

Tukuy q'umirkuna tantakuspa juk qututa ruwaychik, q'illukuna kikillantataq, pukakunapis.

Q'umir qutuqa siwillata q'allunqanku.

Q'illu qututaq tomateta q'allunqanku.

Puka qututaq t'antata khuchunqanku, chantataq q'alluta chakruspa t'antapi qaranqanku.

¿Tukuchanchikñachu?, Kunanqa tukuy mikhusunchik.

3. PUKLLANAPAQ

LOS PLATOS TÍPICOS

IMAYNATA RUWANA Yachachiqqa ñawpaqta raphichakunapi riqsisqa mikhunakunata siq'inan tiyan.

YACHCHIQ: Tukuy qhawamuychik.

Ñaqhamanta puka, q'illu, q'umir ima qutukunallawanpuni llamk'arisunchik.

Sapa qutuman mikhuna siq'iyuq kimsa raphichakunata jaywasaq.

Sapa qutupi raphichapi mikhunakunata khuskinqanku.

Chanta ñuqa juk yachaqaqta sapa qutumanta waqyasaq paytaq imayuqchuch sapa mikhuna chayta qillqanantiyan.

Chantari qillqasqankuta yupasunchik, chaymanta pichuch atipasqata nisunchik.

Qhipanpitaq rimarispalla pukllasunchik.

Sapa qutumanta wakñataq lluqsinan tiyan, ñuqataq tapurisa ¿imata mikhuna apan?

Wawataq kutichinan tiyan.

Kayjinata:

¿Imata sillp'anchu apan?

YACHAQAQ: aycha, papa, arroz

YACHACHIQ: ¿IMATAWAN?

YACHAQAQ: Siwilla, tomate

YACHACHIQ: ¿Imatawan?

YACHAQAQ: locoto

YACHACHIQ: Inallamantataq kimsa kaq raphichawan kanqa, chaywantaq tukuchakunqa.

Pikunachuch allinta kutichiqkuna atipaqanku.

4. ÑAWIRINAPAQ

¿RAYMIYCHU?

Ñuqa cuartelmenta kutimuptiyqa tatamamaykuna tapuriwarqanku

¿Raymichasunaykupaq imata ruwanaykuna munanki?

Ñuqa mana chay chaniyuqchu nirqani, paykunataq tapullawankupuni.

Chayjinamanta juk khuskan p'unchaw mikhunata ruwasunchik nirqayku.

Ima mikhunata munasqata tapullwarqankutaq.

Ñuqa kutichirqani Pollo al horno ñispa.

Chay p'unchawtaq tukuy masikunay jamurqanku, chantapis tata mamaypata ñañanku, jatun tatay jatun mamay ima jamurqanku.

Khuska ch'allarirqayku.

5. JUCH'UY RUWAYKUNA

YACHACHIQ: Sayarikuchik, tiyakuychi, sayarikuychik.

Katarichaman pukllarisunchik. Juk ñawpaqiman churakuchun.

Wakkunataq qhipampi jukmanta juk churakusunchik.

Ñawpaqi masinchikpata ch'umpillinanmanta jap'ikusunchik.

Kunanqa kay katariqa yachaqay wasita iskayta muyunan tiyan.

Ñachu, qallarisunchik, umapi kaq maynintachuch rinanchikta pusanawanchik tiyan.

Wakintaq masinchikpata ch'umpillinanmanta mana kacharikunanchikchu tiyan.

6. IMAKUNATA RUWANAPAQ

CELULARPAQ WAYAQAKUNA

IMAKUNAWAN RUWANA:

- Thanta 10 x 10 centimetrosmanta celularmanjina
- Q'ayku thanta llimp'imanjina
- Yawrilla
- K'utuna

IMAYNATA RUWANA

z) Q'aytuta yawrillaman t'isluna

aa) Sayt'u kantupi llinq'inaykichik tiyan.
Kaytaq jina qhipakunqa, chayninta celular yaykunqa.

bb) Q'aytu kantupi juk khiputa ruwaychik.

cc) Kuanantaq sirayta qallariychik, pañamanta sirayta qallariychik.

dd) Kunantaq khuskanpi llinq'iychik, kunantaq tinkuchispa sirychik.

ee) Kunantaq wayaqata tikraychik, munaspaqa uyanniqpi sutiykichikta sirawaqchik.

7. YUYAY K'ANCHA

Trompo Wisq'uyllu Autito Awtu Muñeca Pukllana wawa Cachina T'ikchu Niño Qhari wawa Niña Warmi wawa Rojo Puka Verde Q'umir Azul Anqa Amarillo Q'illu Blanco Yuraq Negro Yana Rosado Llamkha Café Ch'umpi	Repetir Kutikipay Dividir Rak'iy Rellenar Junt'achiy Anotar Qillqay Terminar Tukuchay

CHUNKA ISKAYNIYUQ PHATMI

RAYMICHAYKUNA

3. Rimaykuna

1. Rimaykuna

¿Jayk'aqtaq kan? ¿Ima p'unchawtaq? ¿Jayk'aqtaq paqarikurqanki?

¿Jayk'aqtaq p'unchawnin? ¿Jayk'aqtaq karqa? ¿Jayk'aqtaq karqari?

¿jayk'aqtar p'unchawniyki? ¿Jayk'aqtaq rinkichik?

2. Ruwana.

WAYAQAY

IMAYNATA RUWANA Yachachiq tukuy yachaqaykunapaq, kay tapuykunawan, raphichakunata wakichinan tiyan.

Sumaq p'unchaw….

¿Jayk'aq paqarikurqaki?…

¿Jayk'aqtaq tataykiq p'unchawnin?…

¿Jayk'aqtaq maymaykiq p'unchawnin?…

YA

Qam piña kanki, qamtaq naranja kanki, …etc.

Tukuy piñakuna pañapi juk qututa ruwaychik, naranjakunataq lluq'ipi tantakuychik.

Juk raphichata qusaq piñakuna qutumanraq.

Sapa piñataq naranjaman chimpanan tiyan, imachuch raphichapi ñisqantataq tapurinan tiyan.

Kay jinata:

PIÑA: Sumaq p'unchae Carlitos.

NARANJA: Sumaq p'unchaw Carlos

PIÑA: ¿Jayk'aqtar paqarikurqanki?

NARANJA: Iskay chunka tawayuq chakraqunakuy killamanta Iskay waranqa iskayniyuq watapi.

PIÑA: ¿Jayk'aqtaq tataykiq p'unchawninri?

NARANJA: Iskay chunka jisq'uniyuq tarpuy killamantasina.

PIÑA: ¿Jayk'aqtaq mamaykiq p'unchawninri?

NARANJA: Chunka phichqayuq qhaqmiy killamanta.

YACHACHIQ: Chay ruwasqamanjina, piñakuna qallariychik, chantaqa raphichakunata narajaman jaywankichik, paykunapis tapullasunqachiktaq.

3. PUKLLANAPAQ

EL CALENDARIO

IMAYNATA RUWANA Yachachiqqa achkha raphichakunata, raymikuna p'unchwniyuqta, ruwanan tiyan.

¿Jayk'aqtaq mamakunaq p'unchawnin?	¿Jayk'aqtar tatakunap p'unchawnin?	¿Jayk'aqtar Qullasuyuq p'unchawnin?
¿Jayk'aqtaq La Pazpaq p'unchawnin?	¿Jayk'aqtaq musuq wawatata raymichakun?	¿Jayk'aqtar wawakunaq
¿Jayk'aqtar wañusqakunaq	¿Jayk'aqtaq Estado Plurinacionalpaq	¿jayk'aqtaq Quchapampaq

YACHACHIQ: Tukuy qutukunata ruwana, ñaqhamanta kikillantaq.

Mayqin raphichatapis juqhusaq chanta ñawirisarq.

Qutupi imachuch kasqanta kutichinapaq t'ukurinaykichik tiyan, chaytataq juk raphipi qillqaspa jaywanaykichik tiyan.

Tukuy raphichata juqhuyta tukuytawanqa kutichiykunata qhawarisunchik.

Mayqin qutuchuch sumaqta kutichirqa chay atipanqa.

KAYJINA

YACHACHIQ. Ñuqa Carlata juk raphicha jurqhuyta yanapanawanpaq mañarikusaq.

Raphichataq ñin: ¿Jayk'aqtaq mama quchaq p'unchawninri?

Piñakunaqta kutichiynintaq ñin: "Iskay chunka kimsayuq aymuray killamanta"

Llakikuywan mana allinchu kutichiy ñiykichik, Wak qutuq kutichiyninta ñawirisunchik.

Ñin: “Iskay chunka kimsayuq pacha puquy killamanta”, chay kutichi chiqan kachkan, paykunapaq juk ch’iku.

4. ÑAWIRINAPAQ

EL CALENDARIO

Wataqa chunka iskayniyuq killata apan, chantapis p’unchawkunapi yupakullanmantaq…

Wataqa kimsa pachaq suqta chunka phichqa p’unchawniyuq kan.

Sapa p’unchawtaq iskaychunka tawa phaniyuq kan,

Juk phani suqta chunka chininiyuq kan.

Sapa chininitaq suqta chunk ach’ikuyuq kallantaq.

5. JUCH’UY RUWAYKUNA

AYLLU KACHAMUN

YACHACHIQ: Tukuy sayarikuychik, pukllasunchik “Ayllu kachamun”

Ñuqa juk kamachiyta nisaq, qamkunataq utqhayta ruwanaykichik tiyan.

Pichuch mana ruwaqqa chukukunan tiyan chantapis manaña pukllanqachu.

Uyarimuychik: “Ayllu paña makiykichiq juqharinaykichikta mañamun”.

“Ayllu umaykichik jap’ikunaykichikta mañamun”

“Ayllu lluqi chakiykichikta juqharinaykichikta mañamun”

“Ayllu phinkinaykichikta mañamun”

“Ayllu qhaparinaykichikta mañamun”

6. IMAKUNATA RUWANAPAQ

JUK PAHAWAQ

IMAWAN RUWANA

- Seda raphi 40 x 40 centimetrosmanta.
- Iskay ichhu
- Mach’ana (líquido y cinta adhesiva)
- Sinchi q’ayku tawa manaqa phichqa metruta.

IMAYNATA RUWANA

a) Jamp'ara patapi seda raphita mast'aspa tawa k'uchuyuqpi k'utuychik, sapa kantu kikin chhikan kanan tiyan, puchuqtataq chupanpaq jallch'aychik.

b) Jamp'ara patapi tawa k'uchuyuq seda raphita mast'aychik.

c) Tawa juchuy mach'aqkunata wakichiy.

d) Juk ichhuta raphi chiqanchanapi mach'ankichik, sapa ichhuq kantunta juk k'uchu seda raphiman mach'ana tiyan.

e) Juknin ichhutataq kikillantataq juknin chiqanchapi mach'anallataq.

f) Puchuq seda raphiwantaq juk chupata ruwaspa juk k'uchuman k'askachina tiyan.

g) Tukuchanapaqtaq, pha wak khuskanninpi q'aytuta watana tiyan, maypichuch iskaynin ichhukuna tinkunku chaypi watana.

h) Kunan pha wak tukuchasqañaa, wayra kaptin phawachina tiyan, chaypaqtaq rumpinaykichik tiyan.

7. YUYQ K'ANCHA

Aniversario P'unchawnin Mar Mama qucha Campesino Independencia Kacharisqa Cometa Phawaq Paja Ichhu Tallo K'aspi Pueblo Ayllu	Mandar Kamachiy

CHUNKA KIMSAYUQ PHATMI

PIQPATACHUCH KACHKAN

3. Rimaykuna

1. **RIMAYKUNA**

¿Piqtataq kay q'ipi?	¿Piqtataq jaqay qillqana p'anqa?
¿Piqtataq chay wasi?	¿Piqtataq awtu?
Ñuqaypata	Ñuqanchikpata
	Ñuqaykupata/Ñuqaykupta
Qampata	Qamkunapta
Paypata	Paykunapta

2. RUWANA

WAYAQA

IMAYNATA RUWANA: Yachachiq juk jatun wayaqata apamunan tiyan, chanta yachaqaqakunataqa wayaqa ukhuman tukuy imata churanankuta ñinan tiyan.

YACHACHIQ: Tukuy uyuriychik.

Imatachuch wayaqamanta jurqusaq,

Tapusqaykichiktaq: ¿Piqtataq kan?

Piqpatachuch chayqa ñuqaypata ñispa kutichinan tiyan, waqpatq kaptintaq paypata ñispa kutichinanku tiyan.

Qallarinachik

¿Piqtataq kay q'umir p'anqari?

JUANITO: Ñuqaypata

YACHACHIQ: Apakapunaykipaq jamuy.

Kunanqa Juanito imatapis wayaqamanta jurqhuy, chanta tapuriy: ¿Piqtataq ...?

Piqpatachuch chayqa apakapunan tiyan, paytaq imatapis wayaqamanta jurqhunallantaq tiyan, ajinata ruwanallankupuni tiyan.

¿Piqtataq kay p'anqa?

¿Piqtataq kay qillqana k'aspi?

¿Piqtataq kay gorra?

¿ Piqtataq kay guantes?

¿ Piqtataq kay estuche?

¿ Piqtataq kay wayaqa?

WAK TAPUYKUNA

¿Piqtataq yachaqay wasi?

¿Piqtataq jamp'ara?

¿Piqtataq yachaywasi?

SIMICHAY: Tapuykunataqa yachaqaq munaqkuna ruwankuman, pikunachuch wayaqamanta imatapis jurqhuqkuna tapunkuman.

3. PUKLLANAPAQ

RIMAYKUNATA TUKUCHAY

IMAYNATA RUWANA: Yachachiqqa raphichakunapi phichqa tapuykunata kutichiykunantawan wakichinan tiyan, chantaqa tapuykunata kutichiykunatawan chakrunan tiyan. Tapuykunata kutichiykunatawanqa sapa rimaypi t'aqanman. Chankunatataq chakruspa yachakuqkunaman tinkuchinankupaq jaywanan tiyan. Kayjinata:

TAPUYKUNA			KUTICHIYKUNA	
¿Piqtataq	kay	awtu?	Kay awtuqa	Carlospata
¿ Piqtataq	kay	Jamp'ara?	Kay jamp'araqa	Florindaqta
¿ Piqtataq	chay	Wamp'u?	Chay wamp'uqa	Jaimitoqta
¿ Piqtataq	jaqay	cuadro?	Jaqay cuadroqa	Ramiroqta
¿ Piqtataq	kay	papawki?	Chay papawkiqa	Marianaqta

YACHACHIQ: Qhawamuychik, qallariypiqa qutukunata ruwasunchik.

Qam juk kanki, qam iskay, qam kimsa, qamtaq tawa.

Tukuy juk yupaykuna qututa ruwaychik.

Iskay yupaykuna wak qututa, kimsakuna wak qutu, tawakunapis.

Qillqana pirqata tawa phatmipi t'aqasar, juk phatmi sapa qutupaq.

Kunantaq juk juch'uy wayaqata raphichakuna chakrusqawan, sapa qutuman, jaywasqaykichik.

Imaynatachuch pukllanata ñisqaykichik.

Wayaqa qusqaykichiqpiqa tapuykuna kutichiykuna t'akasqa tiyan.

Qamkuna tapykunata kutichiykunantawan tinkuchinaykichik tiyan.

Chantaqa qillqana pirqapi qillamunaykichik tiyan.

Phichqa tapuykuna kutichiykunantin kanan tiyan.

Mayqin qutuchuch ñawpaqta sumaqta tukuchaq atipanqa.

4. ÑAWIRINAPAQ

SAPA P'RIMANAKUY

BIBLIOTECARIA Sumaq sukhayay tata Pedrito

TATA PEDRO Sumaq sukhayay, ¿Ima ninki?

BIBLIOTECARIA Masiyta tapurikuq jamuni

TATA PEDRO ¿Tukuy paqarin?

BIBLIOTECARIA Mana, Mikhuqlla rirqayku

TATA PEDRO ¿Ripuchkankichu?

BIBLIOTECARIA Arí, q'aya kutimusaq, llamk'ayniyman risaq.

TATA PEDRO Awtuypi apasqayki

BIBLIOTECARIA Pachi, purispalla risaq. Q'ayakama.

TATA PEDRO Tinkunakama.

5. JUCH'UY RUWAYKUNA

¿PIQTATAQ?

YACHACHIQ: Jukmanta juk yachaqaqkuna chimpaman lluqsimunkichik.

Juk yachaqa chimpaman lluqsiptintaq juk raphichata jaywasar, paypichuch juk uywa imatachuch ñisqantawan qillqasqa kachakan.

Yachachiqqa sinchiwan uywa ñisqanta ñinan tiyan.

wak yachaqaqkunataq ima uy wak qhapariyniychuch kasqanta achinanaku tiyan.

Miau, Miau	Guau, Guau	Oing, oing	Pio, pio
kukurukú	Cri, cri	Croac, croac	Muuuu,

Pedro qallarichun.

Chimpaman jamuy, raphichata jurquy.

Uyarimuychik, ¿Piqtataq chay qhapariy?

PEDRO Guau, guau, guau

YACHAQAQKUNA: Allqupta

YACHACHIQ: Ancha walliq, Pedro chukukuy, kunantaq Laura chimpaman lluqsiy.

6. JUCH'UY RUWAYKUNA

LOS FOTOGRAMAS

IMAKUNAWAN RUWANA

Chunka yuraq raphi 4 x 4 centimentrosmanta.

Qillqana k'aspi

Mach'ana

Rakhu raphi 4 x 8 centimetrosmantam. Ima llimp'imantapis.

IMAYNATA RUWANA

a) Sapa raphipi imachuch munasqaykichikta siq'inkichik, sapa si'qi wak siq'iman qhatinan tiyan.
b) Umachakunaykichikpaq, ñuqa juk runa rumpisaqta siq'iyta munani, kayjinamanta ruwani.

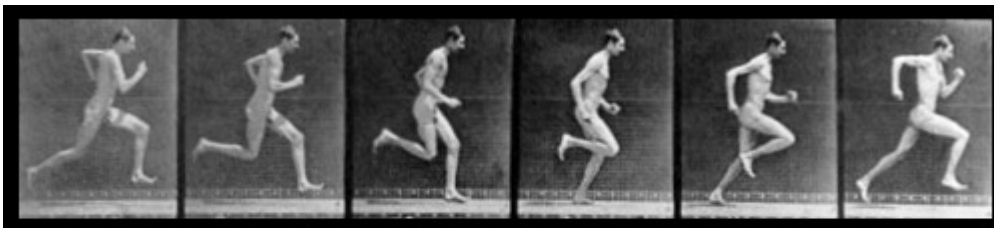

c) Qallariy raphipiqa lluq'i chakin ñawpaqipi siq'ini, qhipan raphipitaq paña chakinta juk chhika juqharisqata siq'ini, qhipan raphipitaq paña chakin ñawpaqtman risaqta siq'ini, ajinamanta qhatichillanipuni.

d) Chayta siq'iytawantaq, raphikunata siq'isqajanjina tinkuchina, imaynachuch kanan tiyan jinata.

e) Juk qillqana p'anqapis kanman jina tinkuchispa mach'ana tiyan.

f) Kunantaq qhatananta rakhu raphimanta churana tiyan.

g) Chay qhatanapitaq sutiykichikta qillqawaqchik.

h) Tukuchanapaqtaq, p'anqacha ch'akinanta suyaspataq sapa raphita qhawanaykichik tiyan, siq'ikunata peliculapis kanman jinata qhawankichika.

7. YUYAY K'ANCHAY

Sonido	Ch'aqwa/Qhaparin	Entrelazar	Tinkuchiy
Fotograma			
Pregunta	Tapuy		
Respuesta	Kutichiy		
Bolsa	Wayaqa		

CHUNKA TAWAYUQ

PHATMI

AYNINAKU

3. Rimaykuna

1. **RIMAYKUNA**

Khuchka llamk'asunchik

Khuchka samarisunchik

Khuchka ruwasunchik

Qamkunapura yanapanakuchik

Tukuypaq kikinkama

Ayninaku

Qutupi kallpa kachkan/T'inkiypi kallpa kachkan

2. RUWANA

YAWAR MASIKUNAYPA WALLKANKAN

IMAYNATA RUWANA: Yachachiq sapa qutu yachaqaqkunaman juk raphita llimp'ikunatawan apamunankuta ñinan tiyan.

YACHACHIQ: Tukuy uyarimuychik

Qutukunata ruwasunchik

Phichqa llimp'ikuna atiyapuwan: puka anqas, q'umir, yana, q'illu ima.

Sapa juk chimpamuwaychik.

Ñuqataq tapurisaq: ¿Ima llimp'ita munanki?

Juk llimp'ita akllanayki tiyan chaanta chay qutumanta qam kanki, phichqakamalla sapa qutupi kanan tiyan, juk qutu junt'aptinñaqa wak qututa akllakunanku tiyan.

Kunantaq imaynatachuch ruwanata willasqaykichik.

Tukuy qutuykichikwan muyupi chukukunaykichik tiyan.

Sapa qutupi sapa yachaqaq juk llimp'iyuq kanan tiyan.

Sapa qutupi, sapa yachaqa yawarmasinpaq wallkankanta siq'inan tiyan.

Yawarmasiypata wallkankanqa kayjina:

PÉREZ YAWARMASIY

Tawa phatmipi ruwawaqchik, ñuqaypata iskay phatmillayuq kan.

Tukuy qutukuna tukuptinkutaq, qayllaykipi masiyki kaqman jaywanayki tiyan.

Kaytaq juk phatmita llimp'inwan llimp'inqa, chantaqa pay wak qaylla masinman jaywallanqataq, paytaq wak phatmita llimp'illanqataq.

Ajinata muyunan tiyan pichuch qutupi kaqkunapi, chaywantaq llimp'iyta tukuchakunqa.

Siq'iqa muyunqa piqtachuch siq'in chaykama.

Ajina ayniyakunapi llamk'ayqa.

3. PUKLLANAPAQ

QINCHATA WASARINA

IMAYNATA RUWANA: Yachachiq yachakuqkunaman kimsa waskhata juk khuskanniyuq metrumanta apamunankuta ñinan tiyan.

YACHACHIQ: Kunantaq ñaqha qutukunallawantaq pukllasunchik.

Sapa qutumanta iskay yachaqaqkuna waskhata sapa kantumanta jap'inqanku, pampamanta pataman juk metropi jap'inanku tiyan.

wak qutumanta yachaqaqtaq waskha ñawpaqipi churakunantiyan.

Wakkunataq waskhaq wasanpi churakunanku tiyan.

Pukllayqa waskhaq patanta wasarinanku tiyan.

Imaynatachuch wasarinaykichiktaqa sapa qutupi umanchakunaykichik tiyan.

Iskay chininipi ima qutuchuch astawan waskhata wasarinku chanta qhawasaq, ima qutuchuch astawan wasarinku paykuna atipanqanku.

Pichuch waskha ñawpaqipi kaqtaq masinkuta aysarispa manaqa imatapis ruwaspa wasariyta yanaparinman.

Kay ayninaku llamk'ayqa, tukuy atipanapaqqa yanapanakunanku tiyan.

4. TAKIY

Y SI TODOS TRABAJAMOS

Y si todos trabajamos
unidos, unidas,
y si todos trabajamos
que bueno será.

Tu obra es mi obra,
nuestra obra es de todos,
y si todos trabajamos
que bueno será.

A luchar por los derechos
unidos, unidas,
solo así un lindo
futuro podremos mirar.

Por un mundo más justo,
llenos de amor,
agarrados de las manos
entonamos esta canción.

http://cancioneromnnatsop.blogspot.com/2009/06/y-si-todos-trabajamos.html

5. ÑAWIRINAPAQ

ÑAWSAWAN JAQAWAN

Juk kutiqa juk ñawsa juk jaqawan yaninta rinallankupaqpuniqa

juk mayuta chimpananku karqa.

Chaypaqtaq ayninakurqanku.

Ñawsaqa, naqa qhawasqayrayku mana yachanichu imaynatachuch chimpaman chayasaq ñisqa.

Janqataq, yaku ancha sinchi kaschan janqa kasqayrayku yakuqa utqhayllata aparpawanqa ñisqa.

Iskayninku llaskisqa kachkarqanku, chísitaq chayaykamuchkarqaña.

Ajinamanta jaqaqa ñawsaman ñirqa:

Khuchkanchik kallpayuq kananchik tiyan, manaqa mana mayu chimpayta atisunchikchu.

Ñawsataq ñin: ¿Ima ruwananchikta ninki?

Janqaqa ñuqa ñawikunayki kasaq qamtaq chakikunay kanki ñisqa.

Ñawsataq umachakusqa chayraykutaq ñisqa:

Ñuqa q'ipisqayki qamtaq mayniqtachuch purinayta ñiwanki.

Ajinamanta iskayninku yanapanakuspa llakiyninkuta imaynamantapis ñawpaqman apanku.

SIMICHAY. Ñawiriyta tukuytawanqa, yachaqaqkunaqa juk aranwayta ruwankuman.

6. JUCH'UY RUWAYKUNA

YACHACHIQ: Tukuy sayarikuychik

Kunanqa maykiychikta pataman juqhariychik.

Sayarikuychik chukukuychi ima chunka kutita, qamkuna yupaychik.

Makiykichikta juraqaychik.

Tukuy chukukuychik.

7. JUCH'UY RUWAYKUNA

MUJUKUNAMANTA WALLQA

IMAKUNAWAN RUWANA

Pachaq sandiamanta muju.

Sinchi yana q'aytu

Yawrilla

IMAYNATA RUWANA

a) Yawrillaman q'aytuta t'isnuna.

b) Chunka centimetrosta saqispa q'aytupi juk khiputa ruwana.

c) Khipumanta pachataq mujukunata k'awchinniqta t'isnuna tiyan.

d) Phichqa chunka mujuta t'isnunankichik tiyan, tukuchaspataq chunka centimetrus q'aytuta saqinaykichik tiyan.

e) Kunantaq iskayñiqin sinrutañataq ruwasunchik, jutawan q'aytuta yawrillaman t'isnuychik.

f) Chunka mujukunata saqispa qhipan sinruta qallariychik, chay sinruta chunka mujuta saqispa tukuchaychiks.

g) Kikillantataq kimsañiqinta ruwana, sinrukunata juch'uymanta jatunman rinanta qhawarina tiyan.

h) Kimsantin sinrukunata tukuchaspataq umapi tupuspataq sapa kantupi khiputa ruwana, umamanqa jasallawan yaykunantaq lluqsinantaq tiyan.

8. YUYAY K'ANCHA

Escudo	Wallkanka	Agarrar	Jap'iy
Colores	Llimp'ikuna	Anudar	Khipuy
Valla	Qincha	Concluir	Tukuchay
Collar	Wallqa	Ayudar	Yanapay
Broche	Ch'itana	Recíproco	Yanapanakuna
Semilla	Muju		

CHUNKA PHICHQAYUQ PHATMI

WATURIKUYKUNA

¿Imaman ririqanki?

¿Imaman rinki?

¿Imaman jamunki?

¿Imaman sat'ikamunki?

¿Imaman pukllachakanki?

¿Ima phanita?

2. RUWANA

WASICHA

IMAYNATA RUWANA: Yachachiq raphichakunapi llamk'aykunata imatachuch runanku imata qillqanan tiyan. Kay jinata:

CARPINTERO
Jamp'arata tiyanakunata ima

MECÁNICO
Awtukunata

PLOMERO
Yaku puriqkunata allichan

WAYK'UQ
Wayk'un

T'AQSAQ
P'achata t'aqsan

YACHACHIQ
Yachachin

CHAKRAPI
Chakrapi llamk'an

WAWA QHAWAQ
Wawakunata

PAPAWKI JAYT'AQ
Pawkita jayt'aspa

YACHACHIQ: Phichqa yachaqaqmanta qutukunata ruwasunchik.

Piwanchuch munasqaykichikwan tantakuychik.

Qutumanta kimsa yachaqaqkuna makinkumanta jap'inakuspa juk muyuta ruwananku tiyan.

Kay muyu ukhupitaq wasiyuq kachkanqa.

Puchuq yachaqaqtaq waturikuq kanqa.

Sapa qutu phichaqa raphichayuq kanqa.

Watirukuqtaq wasi punkuta takarinqa.

WATURIKUQ: toc, toc, toc.

WASIYUQ: ¿Pitaq kan?

WATURIKUQ: Carpintero kani

WASIYUQ: ¿Imaman jamunki?

WATIRIKUQ: Jampárata, tiyanata, p'acha jallch'anata ima ruwaq.

WASIYUQ: Juk chhikata suyarikuy, kunititan kicharimusqayki.

Juk yachaqaqqa punkupis kanman jina kicharinan tiyan.

Chaymantaqa pichuch ukhupi kaqñataq watirikuq kanqa.

Pukllay tukuchanapaqqa tukuy waturikuqmanta wasiyuqmanta imaqa ruwananku tiyan.

3. PUKLLANAPAQ

TAPURINATAQ KUTICHINATAQ

YACHACHIQ: Llimpikunamanta qutukunata ruwasunchik.

Ñuqa ima llimp'itachuis munakichik tapurisaq, qamkunataq llimp'imanjina tantakamunkichik, juk qutu junt'aptinñaqa wak llimp'ikunata akllakunaykichik tiyan.

¿Pitaq pukata munan?, kayniqman maypichuch puka ñin chayman jamunchik.

¿Pitaq q'umirta munan?, kayniqman, q'umir nin chayman jamuychik.

Kunantaq tukuy qutupi kachkankichik, juk kamachiqta akllakuychik. Kamachikniykichiktaq mana pantaspa tapurinan tiyan, qututaq kutichinan tiyan. Ima qutukunachuch sumaqta kutichikkuna atipanqanku.

¿Imamantaq cineman rinku? Película sta qhawaq ¿Imamantaq yachawasiman rinku? Yachaqaq ¿Imamantaq chakraman rinku? Papata allaq ¿Imamantaq qhuyaman rinku? Qurita juqhuq	¿Imamantaq qhatuman rinku? Rantiq ¿Imamantaq estadioman rinku? Pukllaq ¿Imamantaq puñuna wasiman rinku? Puñuq ¿Imamantaq conciertoman rinku? Takiykunata uyariq

4. ÑAWIRINAPAQ

RIMANAKUY

MAMA: Waway kanchaman rinanchik tiyan.

CARLITA: ¿Mamay, imamantaq rinanchik tiyan?

MAMA: Papata rantisunchik, chanta kutimpusunchik.

CARLITA: Ichaqa Soniaqman rinay tiyan.

MAMA: ¿Imamantaq rinkiri?

CARLITA: Yachaywasipaq juk ruwayta ruwanayku tiyan.

MAMA: ¿Kunan?, sapay rinay tiyan, ¿Ima phanita kutimunkiiri?

CARLITA: Utqhayta kutimusaq, jaqayllapiña yanapanasuypaq tinkusunman.

MAMA: walliq kachkan, tinkusunchik.

5. JUCH'UY RUWAYKUNA

KUSI KUSIKUNA

YACHACHIQ: Tukuy sayarikuychik, paña makita juqhariychik,

mana makita jurak'aspataq paña chakiykichikta juqhariychik.

Makiykichiktawan chakiykichiqtawan juraq'aychik, junin makiykichikta chakiykichiktawan juqhariychik.

Achkha kusi kusikuna tiyan ichaqa achkhapuni, phinkiyta qallariychik, manaqa wicharisunqachik.

Wakin kuis kusikuna wicharisunkichik, ukhuykichiqta wicharichkan, thalakuchik, astawan utqhayta, phinkillaychikpuni.

6. JUCH'UY RUWAYKUNA

RAKHU RAPHIMANTA WAYRU

IMAWAN RUWANA

Yuraq rakhu raphi

Mach'ana

Yana rakhu qillqana

IMAYNATA RUWANA

a) Tikata rakhu raphipi ruwaychik.
b) Kaytunmanta k'utuna tiyan.
c) Uyanta tawaman llinq'ina. Juk uyata tawatawan tinkuchispa mach'ana.
d) Juk uyamanta kimsamantawan puchuqta llinq'ina tiyan. Chantapis phicha suqta uyamantawan llinq'ina tiyan, tinkuchispa mach'anallataq tiyan.
e) Kunantaq wayrupi rakhu qillqanawan ch'ikukunata siq'ina tiyan.
f) Wayrunchik tiyapuwanchikña, kunanqa pukllawaqchik.

7. YUYAY K'ANCHA

Caja P'uktaki Araña Kusi kusi Rápido Utqhay Directo Chiqan Entonces Ichaqa Pestañas T'iklla Lados Kantukuna Cine Película	Sacar Jurquy Cavar Allay Oro Quri Dormitorio Puñuna wasi Muebles Visitante Watukuq

CHUNKA SUQTAYUQ PHATMI

YUYARIYKUNA

1. Rimaykuna

¿Yuyarinkichu?	Kawsayninchikmanta juch'uy willay	Rantiq riq kani
Ajinata kawsakurqanchik	Ñawpa kawsayninchik	Ñawpataqa jina karqa
Personajes históricos	Nuestra historia	Ancha ñawpaq

2. RUWANA.

KAWSAYNINCHIKMANTA JUCH'UY WILLAY

YACHACHIQ: Sapa juk kawsayniykichikmanta juk juch'uy willayta qillqankichik

¿Imaynataq kawsayniynchikmanta juch'uy willayri?

Kawsayninchikpi juk chaniyuq ruwaykuna kanman.

Kunantaq sapajuk qillqanqa.

Kay jinata: ancha ñawpaqmanta yuyarikuna,

Juk wayna k'acha sipaskunata qhawarichkarqa

Manataq maynqtachuch purisqanta qhawarikurqachu, ajinamantataq juk teléfono wasipi ñiqikun.

Pampaman urman, chayta sipaskuna qhawaspataq asiymanta wañurinku.

Chaymantaqa wayna p'inqaywan jatarin.

Kunanqa qamkunañataq.

Kawsayniykichikmanta juch'uy willayta qillqaychik, ñuqataq akllasaq pikuhachuch ñawirinakuta.

3. PUKLLANAPAQ

KAYQA YUYARICHIWAN ...

YACHACHIQ: Kay kutipiqa mana qutukunata ruwasunchikchu.

Tiyanakunawan juk muyuta ruwasunchik, chaypitaq tiyakusunchik.

Pukllanata sut'ichasqaykichik.

Ñuqa imapichuch t'ukurqani ñispa qallarisaq,

Pañaypi kaqtaq imachuch ñisqaywan masichakun chayta ñinan tiyan.

Utqhayta ñinan tiyan manaqa manaña pukllanqachu.

Qhatiqtaq wak rimayta ñinan tiyan, ajinamanta rimaykunaqa qallariq ñisqanwan masichakunan tiyan.

Kayjinata: Ñuqa ñini: "arrozpi t'ukuni", pañaypi kaqtaq ñinman "chayqa juk mikhunapi t'ukuchiwan", qahatiqtaq ñinman "chayqa arroz con lechetakiypi t'ukuchiwan".

Qhatiqtaq ñinman "chayqa chinospi t'ukuchiwan" ajinallatapuni pukllasunman.

Wak pukllay kayjina kanman:

Ñuqa nini "juk wallpapi t'ukuni", qhatiqtaq ñinman "chayqa runtukunapi t'ukuchiwan",

Qhatiqtaq ñinman "chaytqa chillwikunapi t'ukuchiwan", qhatiqtaq "chayqa "los pollidos dicen ..." takiypi t'ukuchiwan".

4. ÑAWIRINAPAQ

CHASKIKUNAMANTA

Ñawpaqtaqa imperio Inca ñisqapiqa, chaskikuna karqa paykunaqa Incaq willayta apaqkuna karqanku.

Chay kutipiqa mana awtukuna karqachu chaskikunataq willaykunata chayachinapaqa karuta purinanku karqa.

Wak kitikunapiqa chaskikunaq tantiy karqa.

Chay kutikunapiqa khipupi willaykunata apaq kanku.

Chaskiqa juk putututawan apaq karqa, chaytaq juk waka wakra karqa, phukuptintaq trompetajina ch'aqwariq. Kay pututuwantaq chaski chayamusqata willakuq karqa.

Chantapis juk q'ipita apallaqtaq karqa, chaypitaq juk apachikutaq apaq karqa.

Chaskikunaqa Imperio Inkapiqa achka chaniyuq karqa, paykunaqa allin wakichisqa kananku karqa, imaraykuchuch khipuni ñisqanta tikrayta atinanku karqa.

5. JUCH'UY RUWAYKUNA

MAYLLAKUNACHIK

YACHACHIQ: Tukuy sayarikunachik

Makikuna pataman, makikuna uraman.

Kunanqa jaboncillo jap'isaqta umallikunachik.

Mayupi mayllakuchkanchik.

Qallariypiqa makiykichikta mayllakuychik, ruk'anakunata mayllakuspa chu'wanchakuychik.

Kunanqa chukchaykichikta juq'uchakuychik, juk chhikatawan. Uyaykichiktawan.

Juk chhipa shampoota makiykichipi churakuychik, kunantaq chukchaykichipi jawiraychik, sumaqta piqtuychik.

Uyaykichiktawan mayllakuychik. ¿Ñachu?, kunanqa tukuy ch'wanchakusunchik, juk chhikatawan.

Ancha sumaq, ch'akichinanchikwan ch'akichikusunchik. Tukuchanapaqtaq ñaqch'akusunchik.

6. IMAKUNATA RUWANAPAQ

CH'IKUKUNA

YACHACHIQ: Raphikunaykichipi juk yupaykuna tiyan, qhatiqmanjina tinkuchinaykichik tiyan. Ch'ikukunata tinkuchiyta tukuytawantaq juk siq'i rikhurinqa.

Qillqanaykichikta jap'iychik, juk yupay ch'ikupi qallarinachik, iskay yupayman tinkkuchina, ajinata tinkuchiballapuni. Maykiychichikpi juk qilla pichanata jap'iychik, icha pantawaqchik.

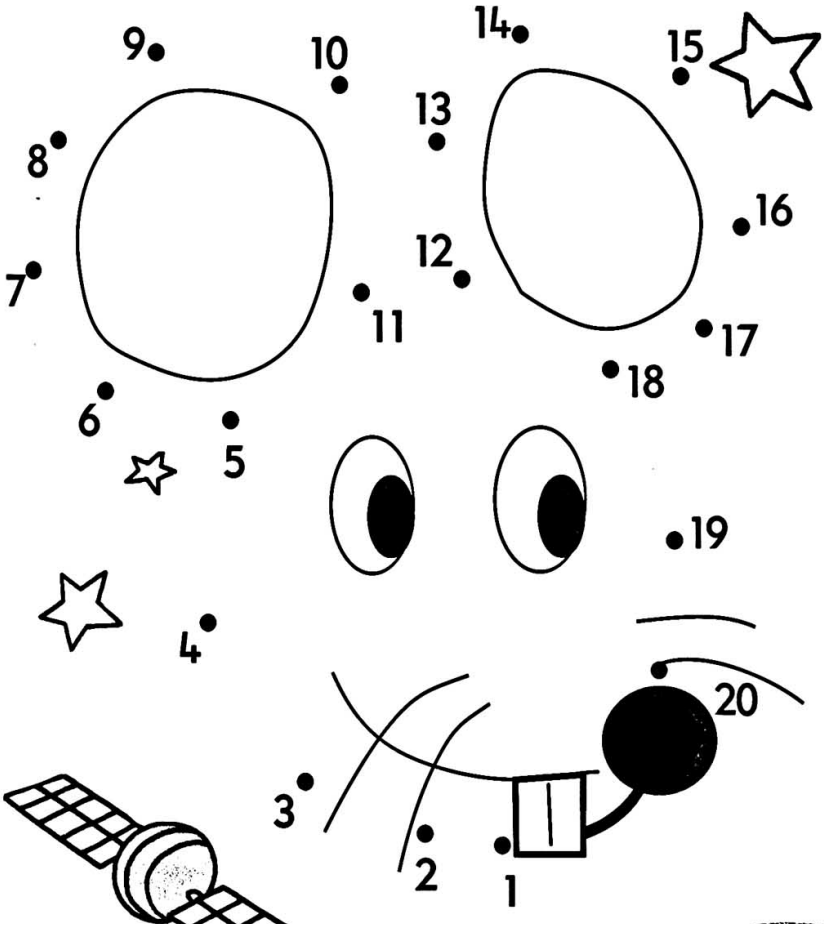

7. YUYAY K'ANCHA

Pututu	Pututo	Unir	Tatay, tinkuchiy
Bulto	Bulto	Enjuagar	Ch'uwanchay
Chaski	Chaski	Jabonar	Jabonwan jawiy
Jaboncillo		Secar	Ch'akichiy
Sucesivamente	Llampumanta	Peinar	Ñaqch'ay
Río	Mayu	Transportar	Apay
Shampoo		Soplar	Phukuy
Encomienda	Apachiku	Información	Willay
Sonido	Ch'aqwa	Quipu	Khipu

CHUNKA QANCHISNIYUQ PHATMI

P’ACHAKUNA

1. Rimaykuna

1. RIMAYKUNA		
¿Machkataq tupuykiri?	¿Zapatuyki mchka yupaytaq?	¿Ima p'achatataq munanki?
Luq'uykita jurqhukuy	Chay punchuta munani	Q'umir aqsuta munani
Yana pataluta churakunay tiyan	Trajeqa yuraq anqa camisayuqvkan	

2. RUWANAPAQ.

CHASKI

YACHACHIQ: Tukuy qhawamuychik.

Chaski ruwayta qallarisunchik.

Ñuqa Chaski kasaq, tukuy polrayuq kaqkunapaq juk willayta apamuni nisaq.

Chaypachataq tukuy polerayuq kaqkunaqa wak kitiman rinayku tiyan, masiykichikpaq kitinman riwaqchik, mantaq kikimpichu kanykichik tiyan.

Ñisqayman jinataq wak kitiman kuyunaykichik tiyan, icha juk p'acha ñisqayta mana kapusunkichik chayqa mana kuyunaykichikchu tiuyan, pikunachuch chay p'achayuqkkunalla kuyukunanku tiyan.

Qallarikunchik.

Chaskiqa pikuhachuch yana zapatuyuqkunapaq juk willayta apamun.

Chaskiqa pikuhachuch yuraq kamisayukunapaq juk willayta apamun.

Chaskiqa pikuhachuch pantaluyuq kaqkunapaq juk willayta apamun.

Chaskiqa pikuhachuch chumpayuq kaqkunapaq juk willayta apamun.

Chaskiqa pikuhachuch mediasniyuq kaqkunapaq juk willayta apamun.

3. PUKLLANAPAQ

3.a TUSUNAPAQ P'ACHILLIKUNA

IMAYNATA RUWANA: Yachachiqqa kimsa Qullasuyunchikpa tusuykuna p'achillikunallatapis wakichinan tiyan.

YACHACHIQ: Qutukunata ruwasunchik,

Chaypataq rumi, raphi k'utunatawan pukllasunchik.

Chawpiman jamuychik, juk muyuta ruwanachik.

Paña makiykichikta wasaman churaychik.

Ñuqa rumi, raphi manaqa k'utuna niptiyqa imatachuch munaykichik chay rikhuchiywan makikichikta juqhunkichik.

Ancha walliq, kunanqa tukuy rumikuna kaq qutuchakuychik.

Tukuy k'utunakuna kaq wak qutu, raphikunataq wak qutullataq.

Kunanqa pukllanta sut'inchasqaykichik, sapa qutu juk maniquíta sutichaychik,

Mayqintachus, sapa qutuman, tukuy p'acha jaywasqaykichikwan p'achallinaykichkj tiyan.

Maniquí kaqqa mana ni imata ruwananchu tiyan, p'achillichikuyta saqikunan tiyan.

Ima qutuchuch utqhayta tukuchaq pukllayta atipan.

3. b AYLLUYNCHIK KAMACHIMUN

YACHACHIQ: Ñuqa ayllunchik juk p'achata apamunykichikta kamachimun ñisaq.

Pikunachuch kamachisqata utqhayta apamuq qutunpaq juk ch'ikuta atipanqa.

Uyarimuychik.

Ayllunchik iskay chumpa apamunaykichikta kamachimun.

Ayllunchik kimsa pitu medias apamunaykichikta kamachimun.

Ayllunchik juk gorra apamunaykichikta kamachimun.

Ayllunchik tawa pitu zapatukuna apamunaykichikta kamachimun.

Ayllunchik iskay qhuña pichana apamunaykichikta kamachimun.

Ayllunchik juk chaliku apamunaykichikta kamachimun.

Ayllunchik juk corbata apamunaykichikta kamachimun.

4. ÑAWIRINAPAQ

WARMIKUNA PANTALUKUNA IMA

Kay willayqa juk p'acha siraqmanta, paytaq Yves Saint Lauren sutiyuq kan.

Pay ancha waynaraq kaptinqa, p'achilliykuna ruwaykunata musuqyachisqa, warmikunapaq tukuy laya pantakukunata ruwasqa. Chaypachapaqqa chayta mana yupachayuq karqa, imaraykuchuch warmikunaqa aqsullata churankunku tiyan ñispa umallikuq kanku. Pantaluqa qharikunallapaq kanan tiyan ñiq kanku.

Chaymanta pacha pisimanta pisi warmikunapaq pantaluqa ari ñisqa kan.

Saint Laurenqa musuq ruwayninrayku sumaq riqsisqa kan, wañupuptintaq juk masin ñirqa:

"Yvesqa juk ruwaykuna pisi umayuqkunapaq jatun umayuq karqa"

5. JUCH'UY RUWAYKUNA

PHUKUCHAKUNATA PHUKUNA

YACHACHIQ : Tukuy sayarikuychik.

Tiyarikuychik, sayarikuychik, tiyarikuychik.
Chakinchikta chuna ch'ikuta juqharinachik, yupanachik.
Juk, iskay, kimsa, tawa …chunka.
Chakiykichikta juraq'aychi, ¿sayk'ukunkichikchu?
Juktawan sayarikuychik.
Kunanqa phichqa phukuchuta phukunaykichikta umallikuychik, wataychi, chantaqa phawaqta saqiychik.
¿Ñachu?, qallariq phukuchata jap'iychik, phukuychik astawan, juk chhikatawan.
Kunanqa wataychik chantaqa kacharpariychik.

Ancha walliq, pataman qhawaychik, phukuchaykichikqa janaq pachaman chayachkanña.

Kunantaq wak phukuchakunatawan.

Tukuspañaqa chukukuna.

6. IMAKUNATA RUWANAPAQ

IMAKUNAWAN RUWANA

Llimp'ikuna

K'utuna

IMAYNATA RUWANA Yachachiqqa qhipapi raphita sapa yachaqaqkunpaq mirachinan tiyan.

YACHACHIQ: Ñawpaq taqa siq'ikunata llimp'isunchik, ima llimp'ikunawanchuch qamkuna umallikunkichik chaywan llimp'iychik.

Qhipampitaq wawa siq'ita kantunmanta k'utusunchik. Kikillantataq p'achanta k'utullasuntaq, paqtataq puchuqkunata k'uturpariwaqchik, chayqa p'achata wawaman jap'ichinapaq kachakan.

Tukusqaña kaptintaq, wawaman aqsuta soleratawan churaykuychi, imaraykuchuch q'uñi p'unchaw kachkan.

Ancha walliq, wak p'achata churaykuychik, chiri p'unchaw kachkan … chumpata, pantaluta botastawan churaykkuychik.

Tukuchanapaqtaq rayminan rinanpaq vestiduta churaykuna.

7. YUYAR K'ANCHAY

Fiesta	Raymi	Mandar	Kachay
Pantalón		Inflar	Phukuy
Falda	Aqsu	Soplar	Phukuy
Vestido			
Mensaje	Willay, kamachiy	Gorra	
Pueblo	Ayllu	Camisa	
Globos	Phukucha	Corbata	

CHUNKA PUSAQNIYUQ PHATMI

WASIMANTA IMA RUWAYKUNA

1. Rimaykuna

¿Imata ruwanari?	¿Tukuyninchikchu t'aqsasun?	Pichananchik tiyan
Wasita pichasaq	Chaqraman rinachik	Puñuna wasiyta allichasaq
Wayk'uchkani	Llamk'achkani	Llamk'aq risaq

2. RUWANA.

Watuchiku

YACHACHIQ: Kunanqa horóscopo ñisqata ñawirisunchik, imatachuch ñiwasqanchikta uyaricuhik.

Jukmanta juk sapa signo ñisqata ñawirikichik.

Ñawpaqtaqa, pikunachuch Leo signo ñisqamanta kaqkuna makiykichikta juqhariychik, kunanqa Virgo kaqkunamanta, kunanaqa Géminis, Taurumanta, ...

Ancha walliq, ¿Pitaq ñawiriyta qallariy munanri?

PANCHO: Ñuqa, yachachiq.

YACHACHIQ: Walliq, qam qallarinki, chantaqa qayllaykipi kaqman jaywanki. Chantaqa apa juk imatachuch horóscopo ñisqasuqta willawankichik.

ARIES
Kunan p'unchaw ancha kusisqa kachkanki, sumaq p'unchaw chaqraykita llamk'anaykipaq kanqa.

TAURO

Llamk'anaykipaq yanapata muchkanki, wak runakunaman ama yanapa mañakuyta manchakuychu.

GÉMINIS
Imatachuch runakuna ñisuqta uyarikuy. Kunan p'unchawqa sumaq wayk'uyta yachasqayki ruwanaykipaqqa walliq kachakan.

CÁNCER
Yachaqaykunapi sumaq risunqa, Ama saqikuychu, yachaqakullaypuni.

LEO
Kawsayniykipi astawan allinchayta munanki ... wasiykita pichaspa qallariy.

VIRGO
Waqaychanayki tiyan, mana chaniyuqpi anchata chikchanki, thantaykita rapachayta qallariy.

LIBRA
Allinchaywan llimphuchanawanqa mana qampantachu, chantapis Allinyanapaqqa ruwanayki tiyan.

ESCORPIO
Juk chaniyuq runa kawsayniykiman chaymunqa ... sumaq llamk'aq warmi kasqaykita qhawarichiy.

SAGITARIO
Allin sunquyuq kasqayki ancha sumaq runakunata yanapanapaq kan.

CAPRICORNIO
Pis qullqiyuq kani, kunan walliq puquykunata ranqhanykipaq kachakan.

ACUARIO
Ama apuskachay kaychu, qhispipi qhawarikuspa, ama pachata chinkaychu, wasi jutk'ukunata ima pichariy.

PISCIS
Kunan p'unchawpi t'ukuriy walliq qampaq kachkan, p'achaykita t'aqsaqjina t'ukuriy.

3. PUKLLANAPAQ

SIQ'IKUNA

IMAYNATA RUWANA: Yachachiqqa yachakuqkunata raphikunata, qillqanata, llimp'ikunata, mach'anakunata ima apamunankuta ñinan tiyan.

YACHACHIQ: Tukuy uyariycnik

Imakunaman jina qutukunata ruwasunchik.

Jukmanta juk imatachuch munasqankuta tapurisaq: yaku, nina, wayracha manaqa jallp'a.

Ajinamanta tawa qututa wakichisunchik.

Juk qutu junt'aptinñaqa, yachaqaqkunaqa imakuna puchuqmanta akllakunanku tiyan.

Ancha walliq, junt'aña kanchik.

Kunanqa sapa qutupi qachis raphikuna kanan tiyan, llimp'ikuna mach'anan ima.

Ñuqa juk wasipi ruwaykunata ñisaq, qutupitaq utqhayta siq'iytawan llimp'inaykichikj tiyan.

Paqtataq, siq'iqa sumaq ruwasqa kanan tiyan.

Tukuchasqaña kaptintaq qillqana pirqaman mach'amunaykichik tiyan.

Qillqana pirqaqa tawapi rak'isqa kachkan, sapa juk juk wasipi ruwaykunapaq kachkan.

Ima qutuchuch astawan siq'ikuna, chatapis astawan k'acha kaqkuna pukllayta atipanqa.

¿Ñachu?, qallarinachik.

Sumaqta uyariychik:

Ninata inqhana.

Yakuta jich'ana.

Chupita llamirirna.

Pantaluta llimp'ikuna.

Papata phisluna.

Llant'ata khuchuna.

Q'upata wikch'una.

4. JUCH'UY RUWAYKUNA

P'ACHATA T'AQSANACHIK

YACHACHIQ. Tukuy sayarikuychik.

Makikuna pataman, makikuna uraman.

Kunanqaq p'achata t'aqsasunchik, mediastawan kamisatawan t'aqsanaykichikta umallikuychik.

Ñawpaqtaqa kamisataraq.

Kamisata jatun chuwaman churaychik. Kunkanta jabonwan jawispa khituychik.

Kunanqa mastañataq, sumaqta ruwanaykichik tiyan imaraykuchuch kay kamisaqa ancha ch'ichi kachkan.

Walliq, tukuy kamisata jabonwan jawiraychik wak kitimantaq churaychik.

Kunantaq midiasta, sumaqta jabonwan jawinapaqtaq makita mediasman sat'ina tiyan, wak makiwantaq jabonwan jawina tiyan. Sumaqta khituna tiyan, kunantaq ch'uwanchana chaypaqtaq piletata kicharina tiyan.

Ch'akinanpaq p'achata warkhuna tiyan. T'ipanawan jap'ichiychik, manaqa wayra apakapunqa.

5. JUCH'UY RUWAYKUNA

WARKHUSQA

YACHACHIQ: Juk juch'uy pukllanata yachachisqaykichik.

Juk qillqana pirqapi ruwasaq, juk sinrukunata siq'isaq.

Uranpitaq juk sinrukunata qamkuna, imachuch kasqanmanjina, sanampakunawan rimayta.

Mana sanampa qillqasqaykichik kamtinqa juk pukllana wawa ruwakunqa, chay pukllana wawa ruwakuptintaq, nitaq rimayta tukukuptinqa pukllayta chinkankichik.

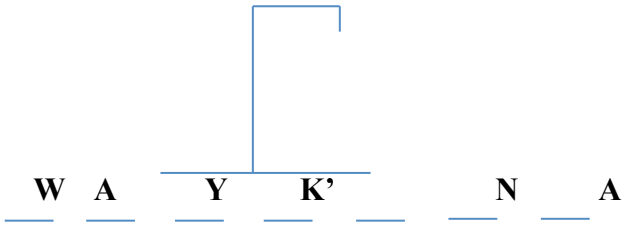

CHINKANKICHIK, JUK SANAMPAWNRAQ KARQA, QAYLLAPIÑA KARQANKICHIK

7. YUYAY K'ANCHA

Ropa	P'acha	Cortar	Khuchuy/K'utuy
Agua	Yaku	Pelar	Phisluy
Fuego	Nina	Atizar	Inqhay
Aire	Wayracha	Colgar	Warkhuy
Tierra		Imaginar	Umallikuy
Horóscopo		Remendar	
Fuerzas	Kallapa	Aconsejar	
Suerte		Limpiar	Pichay
Economía		Almorzar	Mikhuy
Productos	Puquykuna	Aprovechar	
Próximo	Qaylla		
Sabroso	Misk'i		

CHUNKA JISQ'UNIYUQ PHATMI

MIT'AYSANA

1. Rimaykuna

¿Machkha wawayuq kanki?	Kaykuna yawar masikunay kanku.
Phichqa wawayuq kani	Kay sullk'a kaq
Jatun mama tataypaqman richkani	Kakikunay jamunqanku
Kay sullk'a waway kan	Pukllay kakiypaq
wawakunanwan lluqsisaqku	
Phichqa allchhikunay tiyan	Mullakunaywan puriykachaq risaqku.

2. RUWANA.

WILLAWANCHIK

IMAYNATA RUWANA Yachachiqqa ayllumanta juk qhichwa rimaqta yachaywasipi yawarmasinmanta rimarinaypaq apanan tiyan.

YACHACHIQ: Tukuy uyariychik.

Tata Justico riqsichisqaykichik.

Napaykuychik.

YACHAKUQKUNA: Sumaq p'unchaw tata Justico.

YACHACHIQ: Kunan pay yawar masinmanta wallariq jamun.

Chaypachaqa uyariychik.

QHIPANPIQA IMACHUCH ÑINMAN ISKAY CHAYJINATA QHWACHIKUCHKAN

TATA KAPTIN	WAWA KAPTIN
Sumaq p'unchaw wawakuna. Sutiyqa Justico kan. Yawar masiymanta willarikuq jamurqani. Wayna kachkaspaqa iskaychunka tawayuq kachkaptin, Rosata riqsirqani kunantaq payqa warmiy kan. Jaqay kuktipiqa, pay iskay chunka kimsayuq karqa. Payqa k'ata wawa karqa. Anchata munakurqani, juk pachamantataq sawarakurqayku yawar masikunata ruwakurqayku. Kunantaq, kimsa wawayuq kayku, sapa jutaq yawarmasiyuqña kanku, tukuyninpitaq chunka allchhiyuq kayku. Paykunaqa sapa qanchis chaw p'unchaw ñuqaykuean pukllaq jamunku. Anchata	Imaynalla. Sutiyqa Mauricio kan. Yawar msikunaymanta willarikuq jamuni. Phichqa watayuq kani, paykunaqa Marcos, Ana, José, Juvenal ñuqa ima kayku. Tukuy tatakunaywan tiyakuyku: Carlos Laura ima ancha sumaq kanku. Astawan juch'uy kachkaptiyqa imaynatachuch jarq'awasqaykuta yuyarikuni. Mamayqa wayk'uq, p'achayta t'aqsar ima; ñuqataq kakiypaq wawakunanwan pukllaq kani ... ancha t'uki kaq kayku. Ñuqaqa kakikunaypaq ancha munasqa wawa kaq kani, sapa kuti suñakunata apampu wak kanku.

kusichiwayu, imaraykuchuch tukuy qanchis p'unchaw wasiqa ch'usaq kan, paykuna chayamuptinkutaq kusichiwayku Ñuqaqa warmiywan kawsayniymanta yawarmasikunaqa ancha chaniyuq kasqanta yachaqani.	Jatun tata mamakunaypis anchata munaku wak kanku.

3. PUKLLANAPAQ

CAMBIOS DE ROLES

IMAYNATA RUWANA Yachachiqqa, pukllanapaq, wawakunata polerayuqta cortoyuqta manaqa calzayuqta ima jamunankuta mañanan tiyan.

YACHACHIQ: Wawakuna qutukunata ruwasunchik,

Chaypaqtaq rumi raphi manaqa k'utunata pukllasunchik.

Chawpiman jamuychik, juk muyuta ruwasunchik.

Paña makiykichikta wasaman churaychik.

Ñuqa rumi, raphi manaqa k'utuna niptiytaq, makiykichikta imatachuch munasqaykichikwan juqhunkichik.

Ancha walliq, kunanqa tukuy rumikuna qutuchakuychik.

Tukuy k'utunakuna wak qutu, tukuy raphikunataq wak qutullataq.

Pukllanata sut'inchasaq.

Sapa qutupaq p'achakuna tiyan:

Juk jatun tatamanta, juktaq jatun mamamanta, mamamanta, tatamanta, qhari wawamanta, warmi wawamanta ima.

Tukuy qutukuna utqhayta p'achallikunanku tiyan, ima qutuchuch qallariypi tukuq, pukllayta atipan.

Chantaqa, pikunachuch mana atipaqkunamanta iskay ñiqi kaq lluqsinqa, chaypaqtaq juktawan p'achallikunanku tiyan.

Kimsakama yupaqtiytaq, wak p'achakunata jap'ikunaykichik tiyan pichuch utqhayta p'achallikuq pukllayta atipanqa.

4. ÑAWIRINAPAQ

JATUN TATA MAMAKUNAY

Jatun tatay Juancho jatun mama Teresa imaqa allin ñuqawan kaq kanku.

Anchata jark'a wak jabjym, urmakuptinqa uqhari wak rumpiq kanku, wak kutipitaq ñuqa jatarikunayta saqi wak kanku, paykunaqa juktawan sayarikunaypaq sinchi kanayta niq kanku. .

Paykunaqa manaña ñuqawanchu kawsakunku, chantapis ancha sumaq kasqankuta yuyarikuni.

Imatapis mana rimaspa mañarillaq kanku.

Jatun mamay Teresa wayk'uptinqa kanchapi sach'a urapi jamp'ara patapi chuwakunata churaq, tukuy jukllapi mikhuq kayku. Jatun tatay Juwanchu asichillawaqpuni kayku

Achkhata watukuni, manataq imaynachuch kasqankuta qunqasaqchu.

5. JUCH'UY RUWAYKUNA

RINA KUTIMUNA RUMPIYKUNA

YACHACHIQ: Rina kutimunata pukllasunchik,

Tukuy juk pituta akllakuspa yachaqay wasi k'uchuman riychik.

Kunantaq pituykichikwan wasamanta churakuychik, wasay wasaykiwan tinkunanku tiyan.

Riqraykichikwan jap'inakuychik.

Kimsata yupaqtiykama qillqana pirqakama rumpinkichik,

Pichuch ñawpaqipi kaq wasapi kasaqta pusanqa

Kutimusaspataq wasapi kaqñataq kutimuypi pusanqa.

¿Ñachu?, juk, iskay, kimsa …

6. YUYAY K'ANCHA

Espalda	Wasa	Enamorar	Munanakuy
Mayor	Kuraq	Invitar	Quriy
Menor	Sullk'a	Sufrir	Muchuy
Carrera	Rumpina	Correr	Rumpiy
Familiares	Yawarmasikuna	Casar (se)	Saway
Rol		Decidir	
Triste	Llakiy	Pedir	Mañariy
Alegre	Kusiy	Suegros	Takyasqa
Sobrinos	Kakiypata wawan	Tío	Kaki
		Tía	Kaki

ISKAY CHUNKA PHATMI

LLAQTAKUNA

3. Rimaykuna

1. RIMAYKUNA

¿Mayniqta rina?
¿Imaynata chayana?
¿Ima lineataq rin?
¿Machkha kilometropitaq kachkan?
Pañaman muyunayki tiyan
Urquta tukuchaspa

¿Maypitaq alcaldía kachkan?
¿Maypitaq Universidad kachkan?
¿Maypitaq Plaza Principal kachkan?
¿Maypitaq catedral kachkan?
Lluq'iman muyunayki tiyan.

2. RUWANA.

CROQUIS

YACHACHIQ: Sapa juk wasiykichikmanta juk croquista siq'inkichik.

¿imataq juk croquis?

Juk siq'i imaynamantachuch wasiykiman chayanapaq, manaqa ima kitimanpis chayanapaq, yankunamanta siq'ikuna, pukllana kanchakuna ima kanman, manaqa imakunachuch aylluykipi kaqta siq'iy kan.

Chaypachataq, juk raphipi qallariypiqa chincha, kulla, anti, kuti ch'ikutaraq siq'inkichik.

Anti ch'ikutaqa raphi pata kaqpi, kunti ch'ikutataq raphi ura kaqpi.

Anti ch'ikutaqa pañapi kunti ch'ikutataq lluq'ipi.

Chaymantataq yachaywasita siq'inkichik, chaymantapachataq yanta wasiykichikman chayanakama.

Sumaqta umallikunaykichikpaqtaq ñuqaqta wasiymanta juk crosquis tiyan, qhawarichisqaykichik .

Crosquisniykichikta siq'iytawantaq, ñuqa pitapis waqyasaq siq'isqayqa sut'inchanawanchikpaq, imaynatachuch yachaywasimanta wasinman chayana tiyan.

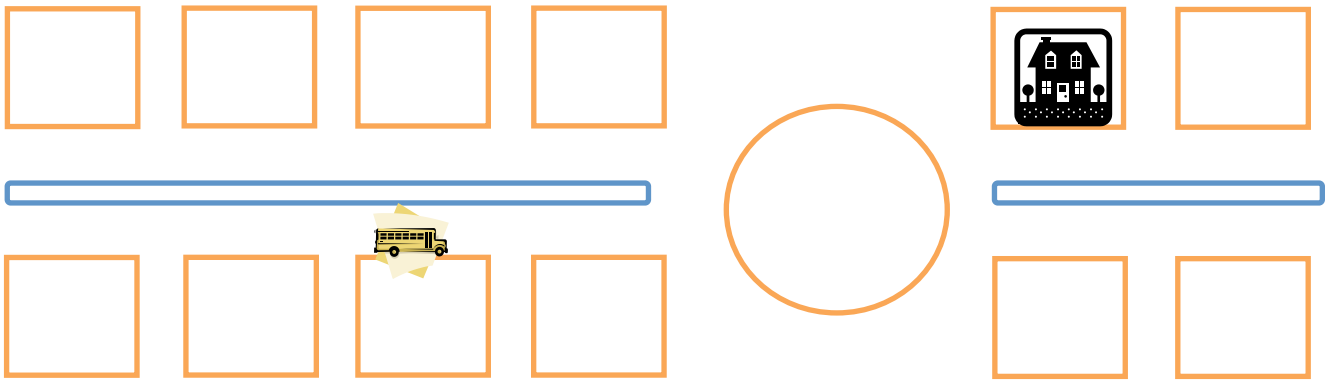

3. PUKLLANAPAQ

YAYKUNA JATUN YANKUNA IMA

IMAYNATA RUWANA: Qutupiqa iskay chunka iskayniyuq yachakuqkunallpis kanan tiyan.

YACHACHIQ: Uyarimuychik, Kunanqa jamp'arakunata tiyanakunata imaqa juk k'uchuman churasunchik.

Phichqa yachaqaqkunamanta sinrukunata, qillqana pirqaman qhawasaqtqa, ruwasunchik.

Sapa sinru tawa runamanta kanqa.

Kunanqa sapa sinrupi makiykichikmanta jap'inakuychik, chaykunataq jatun yankuna kanqa.

Ñuqa "yan"niptiytaq tukuy kacharinakuykichik, pañaman muyuspa makikunamanta jap'inakunkichik.

Chay mana tukuychu, iskay puchuqtaq misimantawan juk'uchamantawan aranwanqanku. Misiqa juk'uchata qhatinqa, jap'inan kasaptintaq ñuqa "yan" ñisaq manaqa "jatun yan" ñisaq, qamkunataq utqhayllata pañaman muyuspa makiykichikmanta jap'inakunaykichik tiyan, mana misi juk'uchata jap'inanpaq.

¿Ñachua?, juk, iskay, kimsa …

4. JUCH'UY RUWAYKUNA

PACHA

IMAYNATA RUWANA: Yachachiqqa juk papawkita apanan tiyan.

YACHACHIQ: Kay juch'uy pukllayqa pacha sutiyuq kan, chaypaqtaq tukuy muyupi kanaykichik tiyan.

Walliq, pukllaypiqa tawa rimaykuna tiyan: wayracha, jallp'a, yaku, pacha ima.

Papawkita pimanpis jaywaptiyqa, mayqin rimaytapis ñinay tiyan, pichuch jap'iqtaq wak rimaywan kutichinan tiyan, paytaq utqhayta papawkita wakman jaywanan tiyan.

¿Imata kutichinqa?, wayracha niptinqa, juk pha wak uy wak sutinwan kutichinan tiyan; yaku niptintaq juk uywa yakupi kawsaqwan kutichinan tiyan; jallp'a niptintaq juk uywa jallp'api kawsaqwan kutichinan tiyan. Pacha niptillan mana imatapis kutichinankuchu tiyan, manaqa tukuy wak kitiman kuyukunaychik tiyan, mana pipis kikillanpichu kanan tiyan, manaqa manaña pukllanqachu.

Walliq, kunanqa qallarinachik.

5. JUCH'UY RUWAYKUNA

QILLQANAKUNATA CHURANAPAQ

IMAKUNAWAN RUWANA

- Cartonmanta tuquru, papel higiénicumanta chawpin kanman.
- Iskay acuarela man kikin llimp'ikunatachu**.**
- Juk pincel
- Juk unu mach'ana.
- Juk cartón de 10 x 10 cm.

IMAYNTA RUWANA

a) Qallariypiqa kimsantin cartonmanta tuqurukunata imaynatachuch munasqaykichikmanjina llimp'ina.

b) Chaymantaqa kimsantin carton tuqurutaqa juk cartunman mach'anawan sumaqta k'askachina tiyan.

c) Chantapis kimsantin cartonmanta tuqurukunataqa tinkuchinallataq, mana t'aqanakunankupaq.

d) Tukuchaspataq siq'inakunata chayman churana tiyan.

6. YUYAYK'ANCHA

Mundo	Pacha	Voz	
Tierra	Jallp'a	Gráfico	Siq'i
Aire	Wayracha	Croquis	
Agua	Yaku	Quedar (se)	Qhipakun
Círculo	Muyu	Descalificar	
Puntos cardinales		Responder	Kutichiy
Este	Anti	Atrapar	Jap'iy
Oeste	Kunti	Agarrar	Jap'iy
Norte	Chincha	Parecer	Rikhurimuy
Sud	Kulla		